श्री ५ महेन्द्र
एक
विचारक राजनेता

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको

छयालिसौं शुभजन्मोत्सव

उपहार

श्री ५ को सरकार पञ्चायत मन्त्रालय
प्रसार विभाग

०२२ जेठ २६

321.6
HMG
2022

श्री ५ महेन्द्र– एक विचारक राजनेता

छयालिसौं

शुभ जन्मोत्सव उपहार

श्री ५ को सरकार
पंचायत मंत्रालय
प्रसार विभाग

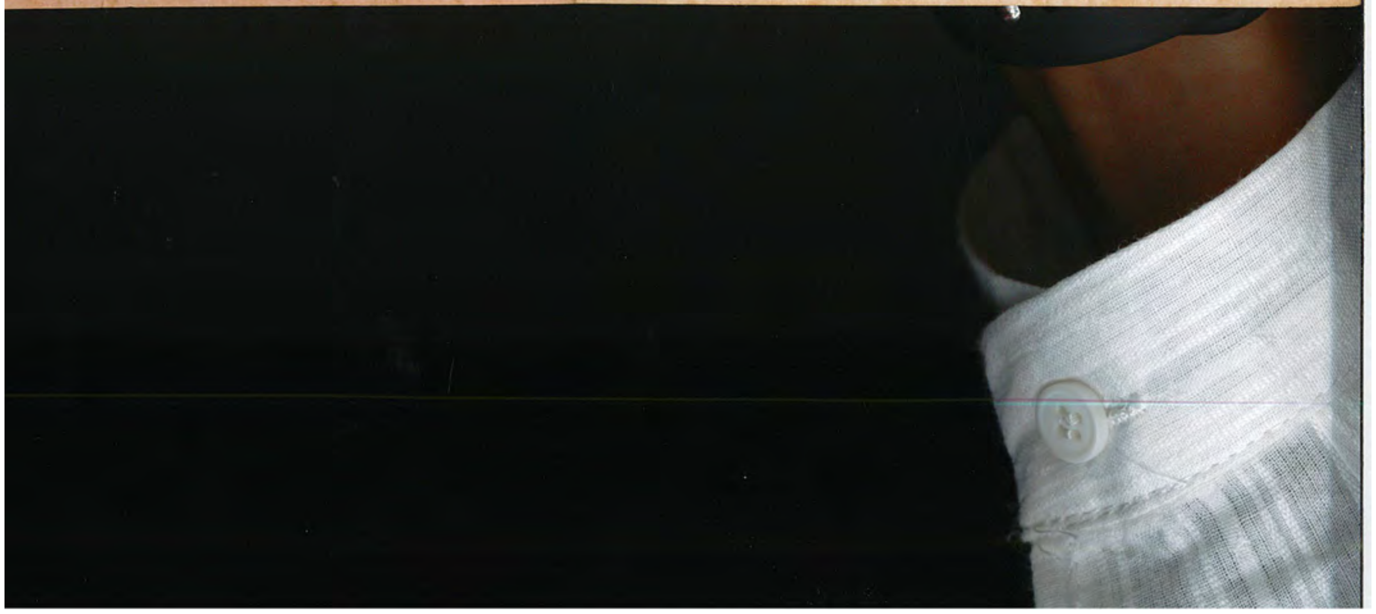

प्रकाशक–

श्री ५ को सरकार

पञ्चायत मन्त्रालय,

प्रसार बिभाग।

सम्पादन–

श्री हरि श्रेष्ठ

उप सम्पादक

रेडियो नेपाल।

०२२ जेष्ठ २९

प्रति १०००

मुद्रकः–

शान्ति प्रिन्टिङ्ग प्रेस

ॐबहाल टोल,

काठमाडौँ।

गत वर्ष राष्ट्रनायक
शाहदेवको पर्यंतालिसौं
नेपालले एक विचार गो
नेपालका केही विशिष्ट
सम्बन्धमा आफूआफूना वि
विचारहरू संकलनको रूप
ठुलो हर्ष लागेको छ। यस
बाट पाठकवर्गलाई मौसु
नेपालका बिद्वानहरूको
मिल्ने छ, साथ राष्ट्रिय
आशा गर्न सकिन्छ।

आज राष्ट्रनायक
उपलक्षमा श्री ५ को सरक
मौसुक सरकारमा सद्भक्ति

प्रस्तुत पुस्तकको सं
प्रसार विभागका उप संपाद

काठमाडौं
०२२ जेष्ठ २९

दन–
श्रेष्ठ
ादक
पाल।

मुद्रकः–
शान्ति प्रिन्टिङ्ग प्रेस
ॐबहाल टोल,
काठमाडौँ।

भूमिका

गत वर्ष राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको पयंतालिसौं शुभ-जन्मोत्सवको उपलक्षमा रेडियो नेपालले एक विचार गोष्ठिको आयोजना गरेको थियो; जसमा नेपालका केही विशिष्ट बिद्वानहरूले मौसुफको बहुमुखी प्रतिभाको सम्बन्धमा आफूआफ्ना विचार व्यक्त गर्नु भएको थियो; जुन विचारहरू संकलनको रूपमा आज प्रकाशित गर्न पाउँदा हामीलाई ठुलो हर्ष लागेको छ। यसमा प्रकाशित विभिन्न विचारहरूको संकलन बाट पाठकवर्गलाई मौसुफ सरकारको बहुमुखी प्रतिभा प्रति नेपालका बिद्वानहरूको विचारसंग राम्ररी परिचितहुने मौका मिल्ने छ, साथै राष्ट्रिय भक्तिको बिकासमा सहायक हुनेछ भन्ने आशा गर्न सकिन्छ।

आज राष्ट्रनायकको यस छयालिसौं शुभ-जन्मोत्सवको उपलक्षमा श्री ५ को सरकार प्रसार विभाग आफ्नो यो उपहार मौसुफ सरकारमा सद्भक्तिका साथ समर्पण गर्दछ।

प्रस्तुत पुस्तकको संपादन तथा संकलनमा सपरिश्रम सहयोग गर्ने प्रसार विभागका उप संपादक श्री हरि श्रेष्ठजी धन्यवादका पात्र छन्।

मी० सु० प्रकाश मानसिंह
डाइरेक्टर
पञ्चायत मन्त्रालय
प्रसार विभाग

काठमाडौं
०२२ जेष्ठ २९

प्रकाश
श्री
पञ्च
प्रसार

यसमा

श्री ऋषिकेश शाह १
श्री रणधीर सुब्बा ४
श्री शाम्ब देव पाण्डे १०
श्री बालचन्द्र शर्मा १६
श्री बालकृष्ण सम २२
श्री प्रो० ढुण्डिराज भण्डारी २५
श्री सत्यमोहन जोशी ३२

०२२
प्रति

श्री ५ महेन्द्र वीर

यसमा

१
४
१०
१६
२२
२५
ण्डारी ३२

नेपाली-हृदय सम्राट्

श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

श्री ५ महेन्द्र - एक विचारक राजनेता

श्री ५ महेन्द्र — एक विचारक राजनेता

श्री ऋषिकेश शाह

गोष्ठीमा भाग लिन विद्वज्जनहरू सबैलाई यथायोग्य धन्यवाद टक्र्याउँछु। सबैको विचारमा श्री ५ महेन्द्र उच्च-कोटीको विचारक र राजनेता Thinker and Statesman होइबक्सिन्छ। त्यसैले म श्री ५ को महान् विचारको अर्थ समेत आफ्नो शब्दमा नलगाई मौसूफको अमरबाणी नै दोहर्याउछु।

हाम्रो दार्शनिक आधार अनात्मवाद होइन, व्यवस्थाको आधार आत्मवाद तथा आस्तिकवाद हो। आजको सकूल अन्तरराष्ट्रिय वातावरणमा हाम्रो भौगोलिक स्थिति, सांस्कृतिक परम्परा र हाम्रो मानसिक संस्कारले नै हाम्रो राजनीतिक दर्शन तथा बिचारलाई प्रभावित गरेको छ।

देशको वास्तबिक आवश्यकतालाई विचार नगरी केवल आँखामा छारो हाली आफ्ना कर्तव्य पूरा भएको ठान्ने कोही पनि आजको व्यवस्थामा सफल हुन सक्तैन—यो कुरो सबैले ध्यान पूर्वक बुझून। हाम्रो मेहनत देशहित र बहुजनको हितमा नै दिगो हुने गरी लगाउनु परेको छ। कसैका आँखामा धुलो हाल्ने अथवा कसैको त्रास राख्तैमा जस्तै

महेन्द्र पुस्तकालय, महेन्द्र औषधालय इत्यादि भन्दैमा त्यस्ता कामको अब नेपालमा स्थान हुनु हुँदैन ।

न्याय गर्नेले पनि आफू कानूनमा बाँधियुन् । कानूनले नाता गोता चिन्दैन र लोभ लाभ बुझ्दैन ।

साम्प्रदायिकता र प्रान्तीयताको भाव हटाई सह जीवन र अन्तरराष्ट्रिय आर्थिक सहयोगको सिध्दान्तको आधारको सृजनात्मक र क्रियाशील राष्ट्रियताको अभिवृध्दिनै मौसूफको सन्देश भएको छः—

प्रजातन्त्रको सरल माने हो— प्रत्येक प्रजाले आफ्नै भाग्यको निर्णय गर्ने ठीक ठीक अधिकार पाउन्, कुनै राजनैतिक दल वा सामाजिक दलबाट कुनै व्यक्ति वा प्रजाको शोषण हुन नपाओस्, सबले समान अवसर पाउन्, समान न्याय पाउन्.........................

श्री ५ को यो आह्वान प्रजा मात्रलाई हो, सुन्नुहोस्ः—

जन जागृतिको सन्चारव्दारा हाम्रो नेतृत्वमा देशको समस्त जनतामा नयाँ चेतना ल्याई उनीहरूलाई राष्ट्रको सर्वतोमुखी विकासमा संलग्न तुल्याउने हाम्रो निर्मल पवित्र उद्देश्य पूरा गराउन सबैबाट खास गरी अहिले सम्म सोही उद्देश्य पूर्तिको निम्ति दलगत राजनीतिमा लागि अलमलिएका सबै क्रियाशील व्यक्तिहरूको सक्रिय सहयोगको निम्ति हामी आव्हान गर्दछौं ।

उपरोक्त अनेकन महानवाणीहरू लोक हितकारी पञ्चायती प्रजातन्त्रको घोषणा आदि प्रमुख उदघोषण र

य, महेन्द्र औषधालय इत्यादि भन्दैमा अब नेपालमा स्थान हुनु हुँदैन ।

ले पनि आफू कानूनमा बाँधियुन् । कानूनले दैन र लोभ लाभ बुझ्दैन ।

कता र प्रान्तीयताको भाव हटाई सह राष्ट्रिय आर्थिक सहयोगको सिध्दान्तको नात्मक र क्रियाशील राष्ट्रियताको अभि- ो सन्देश भएको छः—

ो सरल माने हो— प्रत्येक प्रजाले आफ्नै गर्ने ठीक ठीक अधिकार पाउन्, कुनै वा सामाजिक दलबाट कुनै व्यक्ति वा ा हुन नपाओस्, सबैले समान अवसर न्याय पाउन्........................

ाह्वान प्रजा मात्रलाई हो, सुन्नुहोस:—

तैंको सन्चारव्दारा हामो नेतृत्वमा देशको ा नयाँ चेतना ल्याई उनीहरूलाई राष्ट्रको कासमा संलग्न तुल्याउने हामो निर्मल पवित्र ाउन सबैबाट खास गरी अहिले सम्म सोही निम्ति दलगत राजनीतिमा लागि अलमलि- ाशील व्यक्तिहरूको सक्रिय सहयोगको ाव्हान गर्दछौं ।

अनेकन महानवाणीहरू लोक हितकारी ातन्त्रको घोषणा आदि प्रमुख उदघोषण र

सन्देशहरूबाट श्री ५ महाराजाधिराजको सदिच्छाको वास्तविक चुरो भेट्टाउन कसैलाई मुस्किल पर्ने देखिंदैन । उपरोक्त संस्मरणहरूलाई गम्भीरतासाथ अध्ययन गरेर तिनको कार्यान्वयन कहाँसम्म भएको छ भनेर लेखा जोखा सबैले गर्नु पर्छ र तिनलाई कार्यान्वित गर्न गराउन सबै सचेष्ट हुनु पर्छ । हामी सबैले राजा र देशलाई टक्र्याउन सक्ने सबभन्दा ठूलो सेवा र सहयोग यही नै हो जस्तो मलाई लाग्छ ।

जयनेपाल

२

श्री रणधीरसुब्बा
उपकुलपति त्रिभुवन विश्वविद्यालय

आजको विचार गोष्ठीको विषय छ— श्री ५ महेन्द्र —एक विचारक राजनेता।

'एक विचारक राजनेता'— वाक्यांशको ठीक ठीक अर्थ लगाउन मलाई निकै गाह्रो पर्‍यो। विचारक शब्दको अर्थ साधारण बोलीमा हुन्छ 'विचार गर्ने'। 'विचार गर्ने' भन्नाले अरूको मर्काको ख्याल गर्ने, अंग्रेजीमा Considerate हुन सक्छ; फेरी यसको अर्थ अमूर्त विषय (abstract thinking) विचार गर्ने पनि हुन्छ; अनि यसले सैद्धान्तिक रुपमा मात्र होइन, व्यावहारिक दृष्टिकोणले पनि समस्या उपर मानसिक शक्ति प्रयोग गरी विचार गर्ने बोध गराउंछ। यस गोष्ठीका आयोजकहरूले वक्ताहरूलाई यो वाक्यांशको अर्थ लगाउन केही स्वतंत्रता दिएको ठानी आफ्नै अर्थ — 'विचारक' शब्दको— लगाई रहेछु।

राजनेता शब्दले पनि मलाई कठिनाइमा पार्‍यो। राजनेताको अर्थ राजा भएर नेता भएको, अथवा राजा भएर पनि नेता भएको हुन सक्छ, अनि राजाको नेता अथवा राष्ट्रको नेता पनि हुन सक्छ। राजा हुनाले नै स्वतः राजा राष्ट्रका नेता हुन्छन्।

२

श्री रणधीरसुब्बा
उपकुल पति त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विचार गोष्ठीको विषय छ— श्री ५ महेन्द्र
राजनेता ।

रक राजनेता'— वाक्यांशको ठीक ठीक अर्थ
निकै गाह्रो पऱ्यो । विचारक शब्दको अथ
ना हुन्छ ' विचार गर्ने' । 'विचार गर्ने' भन्नाले
ख्याल गर्ने, अंग्रेजीमा Considerate हुन
तको अर्थ अभूर्त बिषय (abstract thi–
र गर्ने पनि हुन्छ; अनि यसले सैद्धान्तिक
इन, व्यावहारिक दृष्टिकोणले पनि समस्या
शक्ति प्रयोग गरी विचार गर्ने वोध
गोष्ठीका आयोजकहरूले वक्ताहरूलाई यो
र्थ लगाउन केही स्वतंत्रता दिएको ठानी
'विचारक' शब्दको— लगाई रहेछु ।

शव्दले पनि मलाई कठिनाइमा पाऱ्यो ।
राजा भएर नेता भएको, अथवा राजा
भएको हुन सक्छ, अनि राजाको नेता
नेता पनि हुन सक्छ । राजा हुनाले नै
ट्रका नेता हुन्छन् ।

हाम्रा राजा श्री ५ महेन्द्र भन्नाले, बंशले, परम्पराले हामीहरूका नेता होइबक्सिन्छ, तर यो भन्दा बढी हाम्रा राजामा, नेतामा हुनु पर्ने गुण भएकोले, ती गुणका प्रमाण मौसुफ सर्कारको जीवनमा, कार्यक्षेत्रमा वरावर हामीहरूले देखेकाले, जन्मको आधारमा मात्र होइन कि कार्यको आधारमा पनि श्री ५ महेन्द्र राष्ट्रका नेता होइबक्सिन्छ ।

राजाको चरित्रको विश्लेषण गर्न हामी राजतंत्रका परम्परामा हुर्केकाहरूलाई अप्ठ्यारो लाग्छ, कता कता उचित लाग्दैन; तर नेताको विषयमा भन्न गाह्रो लाग्दैन । श्री ५ महेन्द्र राष्ट्रका नेता होइबक्सनाले राष्ट्रनेताको केही विश्लेषण गर्न यहां तैयार भएकोछु ।

नेता को हुन सक्छ ? नेतृत्व गर्नेलाई नेता भन्छौं, तर नेतृत्व गर्नको निम्ति नेतामा के गुण चाहिन्छ ? अझ अथवा राष्ट्रनेतामा के गुण चाहिन्छ? सिद्दान्तको क्षेत्रमा, विचारको क्षेत्रमा नेतृत्व प्रदान गर्ने गुणहरुको यहाँ चर्चा नगरी राष्ट्रको व्यावहारिक जीवनमा नेतृत्व प्रदान गर्ने गुण के के हुन् ? राष्ट्रको नेता हुनको निम्ति मलाइ लाग्छ कि सबै भन्दा मुख्य गुण हुनु पर्छ — राष्ट्रवाद । राष्ट्र नेता, राष्ट्रप्रेमी, देशप्रेमी हुन पर्दछ । यो अन्तरराष्ट्रीयताको युग हो , अवश्य । तर सच्चा मानेमा अन्तरराष्ट्रीय हुनको निम्ति पहिले राष्ट्रीय हुन आवश्यकछ । यो कुरा त सबैले मान्छन् कि अन्तरराष्ट्रीयताको निम्ति नै पहिले अनिवार्य हुन्छ राष्ट्रीयता । यहाँ मैले अन्तरराष्ट्रीयता र राष्ट्रीयताको व्याख्या गरी रहनु पर्दैन; तथापि म

भन्छु — म को हुँ भन्ने कुराको मलाई ख्याल नभए, ठूलो परिवारको, ठूलो समुदायको म सदस्य हुँ भन्ने ज्ञान मलाइ हुन गाह्रै पर्छ ।

हाम्रा राजामा राष्ट्रप्रेम पूरा पूरा छ । राजाका कृतिहरूमा, बिचारमा, कार्यमा, वखत वखतमा उठाइवक्सेका दरिला कदमहरूमा, पाइलापाइलामा,शरिरका रौरौंमा राष्ट्र प्रेम छ । यसको प्रमाण मैले यहाँ दिन पर्दैन । श्री ५ महेन्द्र सच्चामानेमा नेपाली होइवक्सिन्छ; शुरु देखि आखिर सम्म नेपाली होइवक्सिन्छ । अरू सबै गुणले कोही भरपूर होओस, उसमा वुध्दि होओस, निर्णय गर्ने शक्ति होस् , साहस होस्, तर यदि उसको नीजी स्वार्थ राष्ट्रप्रेम भन्दा बलियो भए, उ राष्ट्रनेता, सफल राष्ट्रनेता हुनसक्तैन । हाम्रा राजाका जीवनले प्रमाणित गरेको छ कि नीजी स्वार्थको, अथवा जीवनकै वलिदान दिनु, राष्ट्रहितको निम्ति मौसुफ हर वखत तैयार होइवक्सिन्छ ।

नेतामा चाहिने अर्को गुण हो निर्णय गर्ने शक्ति । जुन मानिस यसो गरौं उसो गरौं भन्ने दुविधामा डुवी रहन्छ, मौकामा जो हिचकिच्याएर असमंजसमा पर्छ , आफ्नो कर्तव्य यो हो भनी स्पष्ट निर्णय गर्न सक्तैन,त्यो मानिस नेता हुन सक्दैन । हाम्रा राजामा निर्णय गर्ने शक्ति छ । यसको पनि मैले केही प्रमाण यहां दिन पर्दैन । मौसुफ गद्दी-आसीन भएदेखि नै राष्ट्रीय या अन्तरराष्ट्रीय विषयमा, जुनजुन कदम उठाइ वक्सियो; तिनको एकछिन मनन गर्‍यौं भने स्पष्ट हुन्छ कि समयानुसार गम्भीर विषयमा, नेपालको

को हुँ भन्ने कुराको मलाई ख्याल नभए,
ा, ठूलो समुदायको म सदस्य हुँ भन्ने ज्ञान
ई पर्छ ।

जामा राष्ट्रप्रेम पूरा पूरा छ । राजाका कृति
मा, कार्यमा, वखत वखतमा उठाइवक्सेका
कमा, पाइलापाइलामा,शरिरका रौरौंमा राष्ट्र
ो प्रमाण मैले यहाँ दिन पर्दैन । श्री ५ महेन्द्र
ाली होइवक्सिन्छ; शुरु देखि आखिर सम्म
क्सिन्छ । अरू सबै गुणले कोही भरपूर होओस,
ोओस, निर्णय गर्ने शक्ति होस् , साहस होस्,
। नीजी स्वार्थ राष्ट्रप्रेम भन्दा बलियो भए,
सफल राष्ट्रनेता हुनसक्तैन । हाम्रा राजाका
गत गरेको छ कि नीजी स्वार्थको, अथवा
प्रदान दिनु, राष्ट्रहितको निम्ति मौसुफ हर
ाइवक्सिन्छ ।

चाहिने अर्को गुण हो निर्णय गर्ने शक्ति । जुन
गरौं उसो गरौं भन्ने दुविधामा डुवी रहन्छ,
हिचकिच्याएर असमंजसमा पर्छ , आफ्नो
भनी स्पष्ट निर्णय गर्न सक्तैन,त्यो मानिस नेता
ाम्रा राजामा निर्णय गर्ने शक्ति छ । यसको
ो प्रमाण यहां दिन पर्दैन। मौसुफ गद्दी-
खि नै राष्ट्रीय या अन्तरराष्ट्रीय विषयमा,
उठाइ वक्सियो; तिनको एकछिन मनन गर्‍यौं
कि समयानुसार गम्भीर विषयमा, नेपालको

हितको निम्ति, निर्णय दिने शक्ति हाम्रा राजामा पाइन्छ ।

निर्णय दिने शक्तिको आवश्यक अंग हो निर्णय कार्यान्वित गर्न सक्ने शक्ति । निर्णय दिए पछि,सो कार्यान्वित गर्न जे सुकै कठिनाई, जे सुकै जोखिम सामने उत्पन्न होओस, तिनको सामना गर्ने शक्ति हुनु पर्छ, साहस हुनु पर्छ । यो शक्ति पनि हाम्रा राजामा पूरा पूरा पाइन्छ । यी दुबै शक्ति — निर्णय गर्ने शक्ति र सो कार्यान्वित गर्ने साहस, धैर्य्य र लगनशीलता- हाम्रा राजाले आफ्नो निम्ति भन्दा वढी राष्ट्रको निम्ति प्रयोग गरि वक्सेको छ । यसको पनि मैले प्रमाण दिन पर्दैन । गत तीन वर्ष देखि हामीलाइ पछि बाट घचेटने अघिबाट हात पक्री तान्ने कुन शक्ति हो त्यो मैले चिन्याउन पर्दैन । यो कारणले पनि भन्न सकिन्छ- हाम्रा राजा सच्चामानेमा राजनेता अथवा राष्ट्रनेता होवक्सिन्छ ।

नेतामा चाहिने गुण धैर्य्य र लगनशीलताको उल्लेख गरे, यी संगसंगै र संयम र स्वानुशासन (Self-discipline) पनि चाहिन्छ । हाम्रा राजाका संयम र स्वानुशासनको विषय यहाँ केहि भन्नु पर्दैन- यी विषय हाम्रो निम्ति मौसुफ आदर्श होइवक्सिन्छ ।

अव विचारक शब्द लिएर केही विचार गरौं । विचारकको अर्थ सिद्धान्त र व्यवहारको, आदर्श र यथार्थताको, समन्वय गर्ने मान्यौं भने श्री ५ महेन्द्र विचारक होइवक्सिन्छ । राष्ट्र नेतामा हुन पर्ने गुण हो निर्णय गर्ने शक्ति । यही वाक्यांश ‘ निर्णय गर्ने शक्ति’ मा विचार गर्ने शक्ति समा-

बेश भएको छ। यही विचार गर्ने शक्तिको अभावमा निणय गर्नमा कठिनाइ उत्पन्न हुन्छ। केही विषयमा निर्णयगर्न अघि त्यो विषय आवश्यक जानकारी हुन पर्ने सबै कुराको बोध भएका हुनुपर्छ। ती बोध वस्तु वा तथ्यको मूल्यांकन गर्ने शक्ति हुनु पर्छ, यसो भए यसो होला भन्ने अडकल गर्ने शक्ति हुनु पर्छ। तबमात्र निर्णय दिइन्छ। फेरि निर्णय दिंदा ती निर्णयबाट उत्पन्न हुने समस्या वा कठिनांईमा जोखिमको सामना गर्न तैयार भएर मात्र निर्णय दिइन्छ। तसर्थ सिद्दान्त र व्यबहार, आदर्श र यथार्थताको समन्वय गर्न सक्ने विचार गर्ने विचारक वास्तवमा सफल नेता हुन सक्छ। श्री ५ महेन्द्रले वखत वखतमा उठाएका कदमहरू-बाट परिस्थितिको अध्ययन गर्न, त्यसबाट ठीक यस्तो होला भन्ने अडकल लगाउन, र रषट्रहितको निम्ति उचित निर्णय गर्ने शक्ति मौसुफमा पाइन्छ भनी हामी भन्न सक्छौं।

सात साल देखि यता हामीहरूले कस्तो कस्तो परि-स्थितिको सामना गर्न पर्‍यौं, त्यो यहां एक एक गरी दोहो-र्‍याई रहनु पर्दैन। देशको सार्वभौमिकतामा कस्तो खतरा आइ पर्‍यो, त्यो पनि सबैलाई विदित भएकै कुराहो। कोही पूर्व हेर्ने भए,कोही पश्चिम; कोही दक्षिणको इशारामा नाच्ने भए, कोही उत्तरको मुख हेर्ने। त्यस्तो पतित, विग्रेको अव-स्थामा हामीलाई स्वाभिमानको पाठ पढाइन वक्स्यो। श्री ५ महेन्द्र अन्तरराष्ट्रीय जगतमा नेपाललाई चिनाउने, हाम्रो अन्तस्करणमा भएको देशप्रेम र स्वाभिमानलाई जगाउने, हाम्रो मनमा उचित्त गर्वभरि दिने देशप्रेम नेता होइवक्स्यो।

वर्तमान युगको झुकाउ र य
नेपाली जनताको आकांक्षाको प
पूरा पूरा ज्ञान छ। प्रत्येक नेपाली
छ। त्यसको बोध होओस् भनी उ
उठाइवक्सियो; त्यो पनि सर्व विदि
विर्ता उन्मूलन शक्ति विकेन्द्रियकरण,
ठोस कदमको प्रभाव भोलि देखि ह
यी सब प्रजान्तिक सिद्दान्तको अ
कदम हुन्। प्रजातंत्रमा मौसुफको
प्राप्तिको निम्ति परिस्थिति अनुसार
वक्सेको छ। प्रजातंत्र शासन प्रणाली
त जीवनको मार्ग हो। तसर्थ सिद्द
र यथार्थताको समन्वय हुनै पर्छ। ह
पूरा आस्था छ। समयानुसार, प
सम्म देशहितको निम्ति, वास्तवि
राजाले कदम उठाइवक्सेको छ,
उठाईवक्सने नै छ।

गर्ने शक्तिको अभावमा निणय
छ। केही विषयमा निर्णयगर्न
जानकारी हुन पर्ने सबै कुराको
वस्तु बा तथ्यको मूल्यांकन गर्ने
यसो होला भन्ने अडकल गर्ने
र्णय दिइन्छ। फेरि निर्णय दिंदा
नस्या वा कठिनांईमा जोखिमको
मात्र निर्णय दिइन्छ। तसर्थ
र्श र यथार्थताको समन्वय गर्न
रक वास्तवमा सफल नेता हुन
वत वखतमा उठाएका कदमहरू-
न गर्न, त्यसबाट ठीक यस्तो
गाउन, र रणट्रहितको निम्ति
मौसुफमा पाइन्छ भनी हामी

ा हामीहरूले कस्तो कस्तो परि-
ं, त्यो यहां एक एक गरी दोहो-
ो सार्वभौमिकतामा कस्तो खतरा
ठाई विदित भएकै कुराहो। कोही
कोही दक्षिणको इशारामा नाच्ने
र्ने। त्यस्तो पतित, विग्रेको अव-
ानको पाठ पढाइन वक्स्यो। श्री ५
ातमा नेपाललाई चिनाउने, हाम्रो
प्रेम र स्वाभिमानलाई जगाउने,
रि दिने देशप्रेम नेता होइवक्स्यो।

वर्तमान युगको झुकाउ र यो युगको सिद्दान्त तथा नेपाली जनताको आकांक्षाको पनि हाम्रा राजालाई पूरा पूरा ज्ञान छ। प्रत्येक नेपालीको नेपालमा अधिकार छ। त्यसको बोध होओस् भनी जति कदम मौसुफबाट उठाइवक्सियो; त्यो पनि सर्व विदित छ। राज्य उन्मूलन, विर्ता उन्मूलन शक्ति विकेन्द्रियकरण, नयां मुल्की ऐन इत्यादि ठोस कदमको प्रभाव भोलि देखि हाम्रो जीवनमा हुनेछ। यी सब प्रजान्तिक सिद्दान्तको आधारमा उठाइ वक्सेको कदम हुन्। प्रजातंत्रमा मौसुफको पूरा आस्था छ; त्यसको प्राप्तिको निम्ति परिस्थिति अनुसार सर्कारबाट कदम उठाइ वक्सेको छ। प्रजातंत्र शासन प्रणालीको मात्र नाम होइन, यो त जीवनको मार्ग हो। तसर्थ सिद्दान्त र व्यवहार, आदर्श र यथार्थताको समन्वय हुनै पर्छ। हाम्रा राजामा हामीलाई पूरा आस्था छ। समयानुसार, परिस्थिति अनुसार आज सम्म देशहितको निम्ति, वास्तविक प्रजातंत्रको निम्ति राजाले कदम उठाइवक्सेको छ, भविष्यमा पनि कदम उठाईवक्सने नै छ।

३

श्री शाम्ब देव पाण्डे

परिवर्तिनि संसारे मृत को वा न जायते
स जातो एन जातेन याति लोक समुन्नति ॥

अर्थात्

परिवर्तन भै राख्ने – जगत्‌मा जन्मे कति, मर्छन् कति,
जन्म सार त्यसैको, जो पार्छ लोक समुन्नति ॥

स्वतन्त्र एवं स्वस्थ शोचविचार व्दारा विश्व व्यापी मानव समाजहरूको विभिन्न अनुभवहरुको आधारमा स्वार्थ परार्थ परमार्थ समेत सर्वार्थ साधक ठहरिएको पुनित एवम् पवित्र देश सेवा या लोक सेवालाई चरम लक्ष्य मानीवक्सी जो कुरा कामहरू श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेववाट आज सम्म भएको छ; तिनबाट मौसुफ सरकार एक महान विचारक राजनेता होइथविसन्छ भन्ने कुरो यसै छर्लङ्ग र स्वतः सिध्द हुन जान्छ।

अंग्रेजले हामीलाई जवर्जस्ति टुक्राए पछि हामी माथि लादिन आएको अंग्रेजको घृणित प्रभाव र त्यसको तीतो फल राणाङ्लवादको अन्त्य पछि नेपालका जनताले निकै आशा भरोसा नयाँ सरकारहरुबाट गरेको हो तापनि श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको उदय पछि मात्र मौसुफ सरकारको प्रेरणामा राष्ट्रिय जीवनमा सुधारहरुको

३

श्री शाम्ब देव पाण्डे

मृत को वा न जायते
जातेन याति लोक समुन्नति ॥
अर्थात्
तमा जन्मे कति, मर्छन् कति,
ओ पार्छ लोक समुन्नति ॥

शोचविचार व्दारा विश्व व्यापी
भिन्न अनुभवहरुको आधारमा
मेत सर्वार्थ साधक ठहरिएको
ा या लोक सेवालाई चरम लक्ष्य
महरू श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम
भएको छ; तिनबाट मौसुफ
रक राजनेता होइथक्सिन्छ भन्ने
सिध्द हुन जान्छ।

जवर्जस्ति टुक्राए पछि हामी
जको घृणित प्रभाव र त्यसको
ो अन्त्य पछि नेपालका जन-
नयाँ सरकारहरुबाट गरेको हो
विक्रम शाहदेवको उदय पछि मात्र
ा राष्ट्रिय जीवनमा सुधारहरुको

दरिलो एवं योजना वध्द लहर चल्यो। श्री ५ सरकारको नेतृत्वमा नै राष्ट्रियताले सच्चा टेवा र फष्टाउने मौका पायो। यस प्रसंगमा श्री ५ सरकारबाट उठाइवक्सेका एक दुई सुधारका कदमहरू वारे एक दुई शब्द बोल्नु म उपयुक्त ठान्दछु।

राजनैतिक क्षेत्रमा सर्व प्रथम देशव्यापी चुनाव गराइवक्स्यो। यो वखत २ मो हुने चुनावको काम अद्यापि जारी नै छ। यसवाट केही विज्ञ एवं चानाखा-हरूको इच्छा आकांक्षा मात्र पूर्ति भएको होइन; सर्व साधारण लाटा सुधाहरूलाई समेत कर्तव्याकर्तव्यको ज्ञान र राजनैतिक चेतना दिने काम गरिएको छ। शताब्दि सम्मको राणाङ्ग्लवादको चक्करमा पिसिइ पशु प्रायः भएकालाई मानिस वन्ने मौका ल्याएको छ; मृत प्रायः समाजमा नयाँ जीवन र नयाँ हलचल घुसाएको छ। भास्सिदै भास्सिदै गएको समाजलाई अड्ने बढने मौका दिएको छ।

प्रशासन तर्फ अलि अलि गरी निकै ठूलो परिवर्तन आइसकेको छ। खान्दारी खोर्राट— विशेषतः वालिखोर एवम् मुनाफाखोरहरूका सन्तानको मात्र पेवा जस्तो ठहरिएको उच्च ओहदाहरु सर्वसाधारण जनताका छोरा-हरूले पनि भेट्टाउन थालेका छन्। यस्तै एउटै जहान, स्थान वा जाति विशेषका सदस्यहरूले मात्रै नै सारा राष्ट्रिय प्रशासन यन्त्र एक लौटी हुनवाट वचाइवक्सेको छ। अब त कसैले नपत्याएका टाढा र का नागरिकहरु तथा पिछडिएका जाति एवम् वर्ग विशेषले पनि प्रशासनमा

उच्च ओहदाहरूमा स्थान पाउन थालेका छन्। यस्तै घूस-खोरी पनि प्रशस्त घटेको छ। इलम र योग्यताले पनि 'भूषणम् नतुदूषणम्' भन्ने मान्यता पाएको छ। कर्म-चारीहरूको कार्यदक्षता बढाउन विभिन्न तरिकाका विशेष तालिम योजनाहरु कार्यान्वित भइसकेका र हुँदै छन्।

शाहबंशको सुशासनले गर्दा 'न्याय नपाए गोर्खा जानू' भन्ने पुरानु उखान सारा पहाडी मुलुकहरुमा बसालिएको हो तापनि राणाङ्गलवादको हुकूमी जमानामा 'गरिब मर्‍यो, निसाप पर्‍यो' भन्ने नयाँ आह्वान चल्दा राजा प्रजा सबैलाई परेको अघोर पीर मर्का र खेद हटाउन श्री ५ सरकार स्वयंबाट राज्यभार ग्रहण गर्ने वित्तिकै देखि न्याय विभागमा पनि यथेष्ट सुधार एवम् पुनर्गठनको लहर चलाईबक्सेको छ। पुस्तन् पुस्तादेखि भएको अकर्म एवम् कुकर्मको फल स्वरुप समाज भित्र न राम्रो जरो गाडेका एवम् सर्व व्यापक रूपमा रहेका नातावाद, कृपावाद, घुस खोरी जस्ता कुप्रथाहरु एकै चोटी मुला उखेले झैं उखेलिन न सकिने कुरो हो ता पनि बितेको सानु अवधि भित्र यस तर्फ आशातीत सुधार भएको सबैले अनुभव गरेको कुरो हो। श्री ५ को यो स्तुत्य एवम् अथक प्रयाशमा हामी सबैले जो सकेको मद्दत गरी 'न्याय नपाए नेपाल जानू' भन्ने उखान सर्वत्र फैलाउन सकौं भन्ने कुरा लिएर मेरो आत्मा कल्पन्छ।

राष्ट्रिय विकाश योजनाको
देशमा भएका सबै सामाग्रीहरुको लेखो
सर्वोत्तम हित र उन्नतिमा लगाउने प्रय
हाम्रो देशमा श्री ५ महेन्द्र बाट बसालि
योजना अवधिमा वर्षको ७ करोड जति
जना भएकोमा दोश्रोमा वर्षको २२
अठोट भयो। अब तेश्रो योजनामा व
५० करोड जति खर्च हुने योजना
हामी आशा गर्न शक्छौं। यसरी रा
अरू उन्नति गर्न खोजेका देशहरुमा ज
पनि श्री ५ महाराजाधिराज सरकारक
बढी रकमको बिनियोग (Investmen
उत्पादन र आयको योजनाबध्द किसि
हुने कुरोको सूत्र पात गरिबक्सेको छ। अ
उन्नति हुन सकेको छ; सबै दौंतरी र
सके पनि नेपालको इतिहासमा अवि
भएको छ। सायद निरक्षरहरुको संख
पनि साक्षरहरुको संख्यामा उत्तरो
बढ्दो स्कूलहरूको संख्याले नै बताउँ
औषधि नपा ई निको पार्न सकिने रो
मर्नेहरुलाई नयाँ खुल्दै गएको अस्पत
कुरो जनगणनाका तथ्याङ्कहरुले बक्दै
टार एवम् बन्जार भूमिहरु योजना
को सहायताले नयाँ नयाँ बस्ति बसाई
गएको जनबल, नयाँ कारखाना एवम्

राष्ट्रिय विकाश योजनाको सिध्दान्त वमोजिम देशमा भएका सबै. सामाग्रीहरूको लेखो जोखो गरी लोकको सर्वोत्तम हित र उन्नतिमा लगाउने प्रयाशको परंपरा पनि हाम्रो देशमा श्री ५ महेन्द्र वाटै वसालि वक्सेको हो। प्रथम योजना अवधिमा वर्षको ७ करोड जति खर्च गर्ने आयोजना भएकोमा दोश्रोमा वर्षको २२ करोडको खर्चको अठोट भयो। अव तेश्रो योजनामा वर्षको घटिमा पनि ५० करोड जति खर्च हुने योजना तयार होला भन्ने हामी आशा गर्न शक्छौं। यसरी राष्ट्रीय योजना व्दारा अरू उन्नति गर्न खोजेका देशहरुमा जस्तै हाम्रो नेपालमा पनि श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको नेतृत्वमा झन झन् बढी रकमको बिनियोग (Investment) व्दारा राष्ट्रीय उत्पादन र आयको योजनावध्द किसिमले उत्तरोत्तर बृध्दि हुने कुरोको सूत्र पात गरिबक्सेको छ। अहिले सम्म जो जति उन्नति हुन सकेको छ; सबै दौंतरी राष्ट्रहरु सरह हुन न सके पनि नेपालको इतिहासमा अव्दितीय एवं अनूपम भएको छ। सायद निरक्षरहरूको संख्या घटाउन न सके पनि साक्षरहरुको संख्यामा उत्तरोत्तर बृध्दि भएको बढ्दो स्कूलहरूको संख्याले नै बताउँछ। एक थोपा कुनै औषधि नपाई निको पार्न सकिने रोगहरू बाट अकालैमा मर्नेहरुलाई नयाँ खुल्दै गएको अस्पतालहरूले बचाएको कुरो जनगणनाका तथ्याङ्कहरूले बक्दैछन्। खेर गएका टार एवम् बन्जार भूमिहरु योजना वध्द नहर आदिको सहायताले नयाँ नयाँ बस्ति बसाईदै छन्। त्यसै खेर गएको जनवल, नयाँ कारखाना एवम् कलमा लागी नयाँ

उत्पादनको भल उठाउन खोजि रहेछन् । नेपालीलाई गतिवत् एवम् उन्नतिशील वनाउन पूर्व पश्चिम छिचोल्ने मूलवाटोको प्रयाश हुँदै छ । योजना पूर्ण विकाशको कार्यक्रमले नयाँ आशाको लहर ल्याएको छ ।

आर्थिक उन्नतिको निमित्त निकै नयाँ नयाँ संस्थाहरु र परंपरा वसोल्ने पनि श्री ५ सरकार बाट यथेष्ट प्रयोश भएको छ । सूदखोरहरु बाट त्रस्त जनतालाई त्राण दिन १० प्रतिशत भन्दा एक सालमा बढी र जम्मा जम्मीमा साउँ भन्दा वेसी व्याज न लिनू भन्ने रामशाहाको पालको पुरानु गोर्खाली नियम लागु गर्नुको साथै देश भर सर्वत्र सहकारी बंङ्क खोल्ने काम पनि सुरु भै सकेको छ । यस्ता वैङ्कहरूलाई पथ प्रदर्शन एवं वित्तिय सहायताको निमित्त कृषि बैङ्क खडा गरिबक्सेको छ । यस्तै देशका पूँजीपतिहरूलाई उद्योग खोल्ने काममा सहायता दिन नेपाल औद्योगिक विकास करपोरेशन पनि खोली बक्सेको छ । सबै भन्दा महत्वपूर्ण त राष्ट्र बैङ्कको श्रृजना हुन गएको छ । यस बैङ्कले हाम्रो राष्ट्रिय मुद्राको बाहिरी मूल्यमा स्थिरता ल्याएको छ र चाँडै नै आन्तरिक क्रयशक्तिमा पनि स्थिरता ल्याउन चाहिने उचित कदमहरू चाल्ला भन्ने आशा लिन सक्छौं ।

आर्थिक उन्नतिको साथै श्री ५ बाट सामाजिक न्याय प्रति पनि यथेष्ठ प्रयाश गरिबक्सेको छ । प्रशासनको सुधार भएको अघि नै बताएँ । केवल वाली खोर एवं मुनाफा खोरहरूका सन्तानले मात्र प्रशासन भरि भराउ भएमा दुनियाले भोग्न पर्ने पीर मर्का र दुःखको साँधी रहन्न । ऐन र अनुभव-

रहेछन्। नेपालीलाई गति-
उन पूर्व पश्चिम छिचोल्ने
। योजना पूर्ण विकाशको
ड्र ल्याएको छ।
ा निकै नयाँ नयाँ संस्थाहरु
५ सरकार बाट यथेष्ट प्रयोश
त्रस्त जनतालाई त्राण दिन
सालमा बढी र जम्मा
ब्याज न लिनू भन्ने राम-
ी नियम लागु गर्नुको साथै
खोल्ने काम पनि सुरू भै
ाई पथ प्रदर्शन एवं वित्तिय
खडा गरिबक्सेको छ। यस्तै
ा खोल्ने काममा सहायता
न करपोरेशन पनि खोली
ूर्ण त राष्ट्र बैङ्को श्रृजना हुन
ष्ट्रिय मुद्राको बाहिरी मूल्यमा
आन्तरिक क्रयशक्तिमा पनि
वत कदमहरू चाल्ला भन्ने

श्री ५ बाट सामाजिक न्याय
ाको छ। प्रशासनको सुधार
ाली खोर एवं मुनाफा खोर-
भरि भराउ भएमा दुनियाले
साँधी रहन्न। ऐन र अनुभव-

मा ठूलो भँड्खारो पर्दछ। सुधार कितावैमा सीमित रहन्छ र ऐनले दिएको सुख सुविधा साधारण जनताले उपभोग गर्न पाउन्नन्। यसैले अब साधारण अव्यापारी एवं अजिमिदार दुनियाका छोराहरू पनि प्रशासनमा ठूलो ओहदामा लिन थालिएका छन् र साथै मानव धर्मको विपरित ठहरिएका पुराना सामाजिक कुरीतिहरूलाई पनि खारिज गरिबक्सेको छ। यसले राष्ट्रिय एकता एवं उन्नति ल्याउनमा अवश्य ठूलो मदत गर्नेछ।

यसरी देश र समयको विचार गरी बखत-बखतमा सबैको हितको निमित्त जो कदमहरू चाली बक्स्यो; ती सबबाट हाम्रा प्यारा राजा एक ठूलो विचारक राजनेता होइबक्सिन्छ भन्ने कुरो निर्विवाद हुन आउँछ। यस्ता लोक हितैषी प्यारा राजाको सुख समृध्दि चीरायु एवं आरोग्यको कामना गर्दै म बिश्राम लिन्छु।

४

—बालचन्द्र शर्मा
भाइसचान्सेलर रोयल नेपाल एकेडेमी

नेतृत्वको मूल्यांकन नेताको उदयभन्दा पहिले परिस्थितिको विषमता, त्यस विषय परिस्थितिको तह सम्म पुग्ने नेताको क्षमता र प्राप्त तत्वहरूलाई आफ्ना व्यक्तित्वका बलले आफ्नू कल्पनाको अवस्थासम्म पुऱ्याउन उसको सक्रियताबाट हुन्छ। श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर वीक्रम शाहदेवको राज्यारोहणका मौकामा नेपालको स्थिति क्रुसिबलमा हालिएको तत्व झैं थियो। विगत शासन-कालको देशको भौगोलिक स्थिति निर्धारित भइसकेको भए तापनि त्यसका विभिन्न जातियता को साथै तिनको सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक समन्वय भने हुन पाएको थिएन। एकतन्त्रबाद एकातिर स्वकेन्द्रित भएको हुनाले यता पट्टि चासो पनि लिन्नथ्यो, अर्को तिर त्यो अवस्था उसका लागि हितकर पनि थियो। विघटनकै आधारमा एकतन्त्रबाद अड्न सक्तछ भन्ने कुरा एकतन्त्रवादीहरूले बुझेका थिए। संगठन भएका खण्डमा त्यसबाट उत्पन्न हुने बल उनका विरूद्ध पनि कुनै समय खडा हुन सक्ला भन्ने उनको त्रास थियो। परिणामस्वरूप देशमा भाषाको बहुलता, सामा-

जिक रीति-स्थितिको विभिन्नता,
मा विभिन्नता आदिको कारण
पाएको थिएन भने पनि हुन्छ।
निहित तत्वहरूले कुनै आधारभूत
भएको अनुभव गर्नु सर्व प्रमुख

२००७ सालमा देशमा
युगको समाप्ति त भयो, तर
तिर उठ्ने हो भन्ने कुराको
पाएको थिएन। प्रजातन्त्र ए
स्वयंमा लक्ष्य भने होइन।
संस्था प्रजातन्त्रकै नाम लिएर
उद्देश्यको स्पष्टता भने थिए
चाहने हुन् भने तिनमा प
थियो? यसले स्पष्ट हुन्छ कि
निर्जीव खुड्किला मात्र थिए। वि
आएर पनि उनीहरूले शासनको
लक्षतिर लगाउन नसकी बरू
कामकाजमै लगाएको देख्दा यो

यसरी आन्तरिक शक्ति
सत्ताका लागि होडबाजी
राष्ट्रका सर्वोच्च नायकलाई
र अर्कोतिर बाहिरियः शक्ति
हात हाल्न उत्सुक तुल्याउनु
त्रिभुवनका विशेष सम्पर्क
बिर्सेका नहोलान् कि देशको

४

—बालचन्द्र शर्मा

भाइसचान्सेलर रोयल नेपाल एकेडेमी

नेताको उदयभन्दा पहिले
स विषय परिस्थितिको तह सम्म
प्राप्त तत्वहरूलाई आफ्ना
कल्पनाको अवस्थासम्म पुऱ्याउन
हुन्छ। श्री ५ महाराजाधिराज
वको राज्यारोहणका मौकामा
ा हालिएको तत्व झैं थियो।
राको भौगोलिक स्थिति निर्धा-
ते त्यसका विभिन्न जातियता
जिक, आर्थिक र राजनीतिक
थिएन। एकतन्त्रबाद एकातिर
यता पट्टि चासो पनि लिन्नथ्यो,
उसका लागि हितकर पनि
मा एकतन्त्रबाद अड्न सक्तछ
हरूले बुझेका थिए। संगठन
उत्पन्न हुने बल उनका विरूद्ध
न सक्ला भन्ने उनको त्रास
रामा भाषाको वहुलता, सामा-

जिक रीति-स्थितिको विभिन्नता, प्रशासनका भिन्न-भिन्न क्षेत्रमा विभिन्नता आदिको कारण नेपालले "राष्ट्र"को रूपै लिन्न पाएको थिएन भने पनि हुन्छ। 'राष्ट्र' हुनाका लागि राष्ट्रमा निहित तत्वहरूले कुनै आधारभूत उद्देश्यमा आफू संगठित भएको अनुभव गर्नु सर्व प्रमुख कुरो हुन्छ।

२००७ सालमा देशमा प्रजातन्त्र आयो। विगत युगको समाप्ति त भयो, तर आगामी कदम कुन दिशातिर उठ्ने हो भन्ने कुराको वास्तविक निधो भने हुन पाएको थिएन। प्रजातन्त्र एउटा पद्धति हो, तर त्यो स्वयंमा लक्ष्य भने होइन। परिणाम स्वरूप प्रत्येक संस्था प्रजातन्त्रकै नाम लिएर अघि सरे, किन्तु तिनमा उद्देश्यको स्पष्टता भने थिएन। प्रत्येकले प्रजातन्त्र नै चाहने हुन् भने तिनमा पार्थक्यको आवश्यकता नै के थियो? यसले स्पष्ट हुन्छ कि पार्टी केवल सत्तासम्म पुग्ने निर्जीव खुड्किला मात्र थिए। विभिन्न पार्टीका हातमा सत्ता आएर पनि उनीहरूले शासनको शक्ति कुनै ठोस निर्धारित लक्षतिर लगाउन नसकी बरू शासनको दैनिक र सामान्य कामकाजमै लगाएको देख्दा यो कुरा अझैं स्पष्ट हुन्छ।

यसरी आन्तरिक शक्तिको उपयोग नभएको र सत्ताका लागि होड्बाजी मात्र भइरहेकोले एकातिर राष्ट्रका सर्वोच्च नायकलाई अप्ठ्यारो स्थितिमा पार्नु र अर्कोतिर बाहिरिया शक्तिलाई आफ्ना परिस्थितिमा हात हाल्न उत्सुक तुल्याउनु स्वाभाविक हुन गयो। श्री ५ त्रिभुवनका विशेष सम्पर्क रहेका व्यक्तिहरूले शायद बिर्सेका नहोलान् कि देशको त्यस अवस्थाले मौसुफलाई

कति चिन्तित तुल्याएको थियो। नीस सवारी हुनुभन्दा अघिल्लो साँझ सम्म पनि मौसुफ राजनीतिक संस्थाहरूमा समन्वयको प्रयत्न गरि रहिबक्सेकै थियो। यस अवस्थामा मन्त्रिमण्डलको गठनका सम्बन्धमा छिमेकी देशहरूको राय आवश्यकता भन्दा अधिक बलबान् हुन जान्थ्यो भन्ने कुरामा गुनासो गर्नु व्यर्थ हो। श्री ५ महेन्द्र सिंहासनारूढ हुने बित्तिकै देखि प्रजातन्त्रको रूप स्थीर होओस् भन्ने कुरामा सकभर बल बक्सेको यति चाँडै विस्मृत हुने विषय होइन। किन्तु परिणाम केही निस्केन —पुरानै इतिहासको पुनरावर्तन मात्र भइ रह्यो। यस्ता अवस्थामा मौसुफको चरित्र र व्यक्तित्व अलिकति पनि फितलो भएको भए शायद "घटनावलि आफ्नै क्रममा जाऊन्, मैलेमात्र कति कपाल दुखाउने"? भन्ने भावनाको उदय मौसुफमा हुन जाँदो हो। परन्तु, परिस्थितिको वरदान स्वरूप नेपालले श्री ५ महेन्द्र जस्ता पुरूष पाएको थियो, जो झुक्न र हल्लन भनेको जान्दै जान्दैन। मौसुफ व्यक्तिगत, पारिवारिक र सामाजिक जीवन समेतमा कत्तिको दृढ होइबक्सिन्छ, यस दृढताको परिणाम कति अवसरमा साह्रै अप्ठ्यारो पनि भएको होला। तर जुन कुरालाई मौसुफबाट नैतिक, आवश्यक र हितकर ठानिबक्सियो, त्यसबाट मौसुफ कदापि विचलित होइबक्सेन।

राष्ट्रको सर्वोच्च नायकका रूपमा अभिषिक्त हुनासाथ मौसुफको यही चारित्रिक विशेषताले देश लाभान्वित हुन सक्यो। कुनै 'वाद' को निम्ति राष्ट्र

हुन्न, बरु राष्ट्रको निमित
सद्विचारले २०१७ सालमा
कदम उठायो। निहित स्वार्थ
र त्यसले देशलाई जस्तो स
त्यसको अर्को उदाहरण
पाइने छैन। अंग्रेजहरूसित
विगत युगमा परेका संघर्षम
त्यो विदेशी आक्रमण
सम्पूर्ण शक्तिले युध्द गर्नु प
संसारका इतिहासमा सदा
छन्, र संसारबाट युध्दको
घट्दै पनि जानेछन्। किन्तु
प्रेमका नाममा र देश—
सालपछि जुन उपद्रव गरे
व्यक्तिलाई सन्तुलित
यो एउटा यस्तो कसी
व्यक्तित्व कुन धातुले बनेको
अगाडि छलंग पारिदियो।

विरोधको मुकाबिला
नभइसकेको परिस्थितिलाई
सर्वांगपूर्ण रूपले ढाल्न सव
सेना–नायकहरू विरोधको स
मुलुक पनि मार्न सक्छन्।
कायम गरी त्यसलाई नयाँ

नीस सवारी हुनुभन्दा
राजनीतिक संस्थाहरूमा
थियो। यस अवस्थामा
छिमेकी देशहरूको
वलबान् हुन जान्थ्यो
हौ। श्री ५ महेन्द्र
प्रजातन्त्रको रूप स्थीर
ल बक्सेको यति चाँडै
परिणाम केही निस्केन
मात्र भइ रह्यो।
र व्यक्तित्व अलिकति
"घटनावलि आफ्नै
कपाल दुखाउने"? भन्ने
जाँदो हो। परन्तु,
ले श्री ५ महेन्द्र जस्ता
हल्लन भनेको जान्दै
रिवारिक र सामाजिक
केसन्छ, यस दृढताको
फ्यारी पनि भएको
टट नैतिक, आवश्यक
मौसुफ कदापि विच-

रूपमा अभिषिक्त हुना-
विशेषताले देश
ाद' को निम्ति राष्ट्र

हुन्न, वरू राष्ट्रको निमित 'वाद' हुन्छ भन्ने मौसुफको सद्विचारले २०१७ सालमा एक महान् र क्रान्तिकारी कदम उठायो। निहित स्वार्थ भएका तत्वले जुन उपद्रव गरे र त्यसले देशलाई जस्तो समस्याको अगाडि खडा गर्‍यो, त्यसको अर्को उदाहरण नेपालको सम्पूर्ण इतिहासमा पाइने छैन। अंग्रेजहरूसित र चीनहरूसित इतिहासका विगत युगमा परेका संघर्षमा स्थिति सर्वथा भिन्न थियो। त्यो विदेशी आक्रमण थियो, र त्यससित देशको सम्पूर्ण शक्तिले युध्द गर्नु परेको थियो। त्यस्ता घटना संसारका इतिहासमा सदासर्वदा नै घटित हुँदै आएका छन्, र संसारबाट युध्दको अन्तिम विसर्जन नभएसम्म घट्दै पनि जानेछन्। किन्तु, देशकै केही व्यक्तिले देश-प्रेमका नाममा र देश— कल्याणको नारामा २०१७ सालपछि जुन उपद्रव गरे; त्यसमा साधारण धैर्यको व्यक्तिलाई सन्तुलित राख्न सक्नु असंभवै हो। यो एउटा यस्तो कसी भयो; जसले श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्व कुन धातुले बनेको रहेछ भन्ने कुरा संसारका अगाडि छर्लंग पारिदियो।

विरोधको मुकाबिला गर्नु एउटा कुरो हो र स्थिर नभइसकेको परिस्थितिलाई नयाँ रूप दिएर त्यस्लाई सर्वांगपूर्ण रूपले ढाल्न सक्नु अर्को कुरो हो। युध्दमा सेना-नायकहरू विरोधको सफलतापूर्वक मुकाबिला गर्दछन्; मुलुक पनि मार्न सक्छन्। तर त्यहाँ शान्ति र व्यवस्था कायम गरी त्यसलाई नयाँ पद्धतिमा तत्कालै सफलता

पूर्वक ढाल्नसक्ने प्रतिभा र सामर्थ्य कति नायकहरूमा हुन्छ ? श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्वले विरोधको मुकाविला र नयाँ व्यवस्थाको नेतृत्व-यी दुवै प्रवृत्तिलाइ एक साथ र उतिकै मात्रामा आफुमा रहेको विदित गराईसकेको छ; अरूहरूलाइ आफ्ना प्रतिभा र क्षमताको प्रमाण दिनु पर्दछ; तर राजनेता का यी गुणका प्रमाण स्वयं त्यो राष्ट्र नै हुन्छ । नेपालले श्री ५ महेन्द्रको नेतृत्वमा चालेको नयाँ कदम, विश्व-राजनीतिका मन्चमा मौसुफका नेतृत्वमा उम्ले क्रमशः पाएको महत्वपूर्ण स्थान र देशका हरव्यक्तिका अनुहारमा देखिएको ताजापन र हृदयमा आलोडित रक्तको नयाँ स्पन्दन मौसुफको सुयोग्य राजनेतृत्वको गौरवपूर्ण गाथ गाउँछन् ।

दुनियाँको वर्तमान अफ्ठ्यारो परिस्थितिमा श्री ५ महेन्द्र जस्ता नायकको नेतृत्वमा देशले हिड्न पाउनु सौभाग्यको कुरो हो । वर्तमान हाम्रा आँखासित यसरी टाँसिएको हुन्छ कि हामी त्यसको संपूर्णरूप हेर्न पाउन्नौं । यो दुर्भाग्य पनि हो; र यो हाम्रो शारीरिक त्रुटि पनि । कुनै पनि वस्तुको ठीक-ठीक आकृति-प्रकृति वुझ्न त्यसलाई टाढाबाट हेर्नु पर्दछ । श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्वको विशेषता राजधानी अथवा स्वदेशबाट हेर्नुभन्दा विदेशीहरूका दृष्टिबाट हेर्दा अझै राम्ररी बुझिएला । प्रत्येक वर्ष टाढा टाढाका देशबाट नेपालसित दौत्य सम्बन्ध गर्न देखाइएको उत्सुकता, देशमा क्रमशः स्थापित भइरहेको विभिन्न प्रकारका वैदिशिक र अन्तरराष्ट्रिय संस्थानहरू विदेशमा नेपालका प्रतिनिधित्वहरूको संख्या, मौसुफमा

र अरू नेपालीहरूलाई पनि प्रातः
स्वागतहरु मौसुफको नेतृत्वको
मूल्यांकन बुझाउँछन् । गत सवा शत
अवस्था थियो र त्यसका पिठिकामा
आर्थिक, राजनीतिक तहहरूमा हाल
कति उठेर गएका छन् ? यसको वि
नेतृत्वको मूल्यांकनमा सहयोग गर्ने

युगको निर्माण श्री ५ महेन्द्र
निश्चय नै इतिहासले कुनै युगलाई
अन्धकारका पृष्ठभूमिमा वर्तमानको
कुरा इतिहासको चाउरी परेको मुख
अवसर भाव-विभोर भएर विशेष
कंठले त्यसले अवश्य पनि एउटा
रूपले भन्नु पर्ने छ— नेपालका त
र ईमोन्दार राजा महेन्द्र वीर विक्र

ाभा र सामर्थ्य कति नायकहरूमा
ो व्यक्तित्वले विरोधको मुकाविला
नेतृत्व-यी दुवै प्रवृत्तिलाइ एक साथ
ुमा रहेको विदित गराईसकेको छ ;
प्रतिभा र क्षमताको प्रमाण दिनु
का यी गुणका प्रमाण स्वयं त्यो
ले श्री ५ महेन्द्रको नेतृत्वमा चालेको
ा-राजनीतिका मन्चमा मौसुफका
पाएको महत्वपूर्ण स्थान र देशका
ा देखिएको ताजापन र हृदयमा
ाँ स्पन्दन मौसुफको सुयोग्य राजने-
ा गाउँछन् ।

न अप्ठ्यारो परिस्थितिमा श्री ५ महेन्द्र
मा देशले हिड्न पाउनु सौभाग्यको
हाम्रा आँखासित यसरी टाँसिएको
को संपूर्णरूप हेर्न पाउन्नौं । यो
र यो हाम्रो शारीरिक त्रुटि पनि ।
क-ठीक आकृति-प्रकृति वुझ्न त्यस-
पर्दछ । श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्वको
अथवा स्वदेशबाट हेनु भन्दा विदेशी-
र्दा अझै राम्ररी बुझिएला । प्रत्येक
देशबाट नेपालसित दौत्य सम्बन्ध
कता, देशमा क्रमशः स्थापित भइरहेको
वैदिशिक र अन्तरराष्ट्रिय संस्थानहरू
प्रतिनिधित्वहरूको संख्या, मौसुफमा

र अरू नेपालीहरूलाई पनि प्राप्तः भइरहेका निमन्त्रणा र स्वागतहरु मौसुफको नेतृत्वको विशेषताको वैदेशिक मूल्यांकन बुझाउँछन् । गत सवा शताब्धिमा देशको कुन अवस्था थियो र त्यसका पिठिकामा बौध्दिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक तहहरूमा हाल नेपालीका हौसला कत्ति उठेर गएका छन् ? यसको विचारले पनि मौसुफको नेतृत्वको मूल्यांकनमा सहयोग गर्ने छ ।

युगको निर्माण श्री ५ महेन्द्र बाट भइरहेको छ। निश्चय नै इतिहासले कुनै युगलाई बिर्सन्न । विगतको अन्धकारका पृष्ठभूमिमा वर्तमानको आशा र विश्वासका कुरा इतिहासको चाउरी परेको मुखले जब सुनाउला; त्यस अवसर भाव-विभोर भएर विशेष उल्लास र उमंगका कंठले त्यसले अवश्य पनि एउटा नाम सवभन्दा स्पष्ट रूपले भन्नु पर्ने छ— नेपालका तरुण स्वप्नदर्शी, कर्मठ र ईमोन्दार राजा महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव !

५

—श्री बालकृष्ण सम

हृदय भन्छ
यो देश बन्छ बन्छ !
जन्मोत्सव- ध्वनित स्पर्शले झंकृत
समस्त शरीर व्यंजित मुदित
संगीतमय कविता बन्छ,
अवश्य देशोत्थान हुन्छ, हुन्छ !

आज हाम्रा राजाको जन्मोत्सव दिन संझदा
हृदयलाई वसन्तोत्सव वातावरणले
प्रफुल्लित, उदगारित पारी
रक्त कण कण गुराँस बनाउंछ—
आबाल वृध्द वनिता तक सब किन यतिका
हर्षमा यसरी आबध्द छन् ?

किनभने हाम्रा राजा
सर्व श्रेष्ठ नेपाल-पति हुन् !
सर्व श्रेष्ठ राष्ट्रनायक हुन् ।
सर्व श्रेष्ठ महामानव हुन् !

पू

—श्री बालकृष्ण सम

छ !
त स्पर्शले झंकृत
जित मुदित
बन्छ,
हुन्छ, हुन्छ !
ाको जन्मोत्सव दिन संझदा
त्सव वातावरणले
त पारी
ँस बनाउंछ—
निता तक सब किन यतिका
बध्द छन् ?

जा
नेपाल-पति हुन् !
ाष्ट्रनायक हुन् ।
महामानव हुन् !

अन्तर्ब्रह्म यही भन्छ —
नेपाल बन्छ बन्छ !

नेपालका यति पक्षपाती—
इतिहास साक्षी छ—
जगद्‌वंधु गौतम बुध्द पनि थिएनन्,
ज्ञानी जनक पनि थिएनन् ,
रामायण-रचयिता वाल्मीकि पनि
शकुन्तलाका लेखक कालिदास पनि
अफगान युध्दमा बलिदान हुने
बलभद्र कुंवर पनि थिएनन् !

नेपाली मात्रका यस्ता साजा राजा त
मानदेव अंशुवर्मा रामशाह
जयस्थिति महेन्द्रमल्ल र रणबहादुर
पृथ्वीनारायण पनि थिएनन् ;
पृथ्वी परिक्रमण गरेर उड्दै
फेरि फर्की उड्दै फर्की
गुडका चराले भैं स्नेह बोकी
यस देशलाई पोषण गर्ने —

यति बुझेर यति गडेर पञ्चायती दर्शनको प्रकाश दिंदै
यति अनुभूतिले माया गर्ने –
प्रकृति नै देशप्रेम भएका
नेपालकै माटो जुरुक्क उठेर

सगरमाथा झैं उच्च माथ
छातीमा पर्वतमाला धरेका
नेपालका यथार्थ राष्ट्रपिता
हाम्रा राजा महेन्द्र-समान
अगि कोही थिएनन् ।
देशको निम्ति औषधि झैं हितकर
मह झैं यति मीठो बोली बोल्ने त
भानुभक्त पनि थिएनन् ।
अन्तस्करण प्रशंसा साथै
आशा माथि विश्वास लिन्छ
राष्ट्रनायकको चिरायु संगसंगै
राष्ट्रको अभिवृद्धि हुन्छ
यो देश वन्छ वन्छ !

—०—

हृदयले विशाल
शीलले सहिष्णु, विच
मानवीय उदात्त वृत्ति
थाल्दछन् ; तब जन-म
पंचायती प्रजातंत्रका
पुरुष श्री ५ महेन्द्रको
ध्यान केन्द्रित हुन ज
वडा महाराज पृथ्वी
प्रादुर्भूत श्री ५ महेन्
मय जीवन र आत्म
आबाल वृद्ध-नर-नारी
गरेर विदेशका विच
वडो चित्ताकर्षक हुन
वल युक्त महान
लक्षित हुन्छ भन्ने,
चारित्रिक लगन अनुभ
कामनाको आधारम
गर्दै अनेक नाराले अ
हिलोमा भासिन ला
रूपले सत्यान्वेषण

उच्च माथ
छातीमा पर्वतमाला धरेका
र्थ राष्ट्रपिता
इन्द्र-समान
एनन् ।
औषधि झैं हितकर
ठो बोली बोल्ने त
थिएनन् ।
सा साथै
श्वास लिन्छ
चिरायु संगसंगै
दि्ध हुन्छ
वन्छ !

—o—

६

—प्रो० ढुण्ड़िराज भण्ड़ारी

हृदयले विशाल, बुध्दिले कुशाग्र, कार्यले कर्मठ, शीलले सहिष्णु, विचारले मनस्वी, गरिमाले गौरव यी मानवीय उदात्त वृत्तिहरू, जब मानस - पटलमा नाच्न थाल्दछन् ; तब जन-मनका आशा-पुंज, नेपालका निर्माता पंचायती प्रजातंत्रका जन्मदाता, अथक साधक युग पुरुष श्री ५ महेन्द्रको जीवन र व्यक्तित्व माथि अनायास ध्यान केन्द्रित हुन जान्छ । नेपाल राष्ट्रका जनक श्री ५ बडा महाराज पृथ्वीनारायण शाहका वंशानिक पिढीमा प्रादुर्भूत श्री ५ महेन्द्रको निष्काम कर्मयोग युक्त गरिमामय जीवन र आत्मबलयुक्त महान व्यक्तित्व स्वदेशका आबाल बृद्ध-नर-नारीहरूका लागि मात्र होइन, अपितु विशेष गरेर विदेशका विचारक तथा मनिषिहरूको समक्ष पनि बडो चित्ताकर्षक हुन गएको छ। श्री ५ महेन्द्रको आत्मबल युक्त महान व्यक्तित्वमा एक तिर वंशगत दृढता लक्षित हुन्छ भने, अर्को तिर सिध्दान्तगत विचारमा चारित्रिक लगन अनुभूत हुन्छ । वस्तुतः पवित्र तथा निस्वार्थ कामनाको आधारमा अनेक विघ्नबाधाहरूको सामना गर्दै अनेक नाराले अलमलिएको र साथै दलगत स्वार्थको हिलोमा भासिन लागेको नेपालको उध्दारको लागि अचल रूपले सत्यान्वेषण गर्नु नै श्री ५ महेन्द्रको जीवनको

निष्काम लक्ष्य देखा पर्दछ । यही निष्काम लक्ष्को पूर्तिमा मौसुफ सततः तथा सजग रूपवाट कर्तव्यनिष्ठ होइबक्सिन्छ । मौसुफको यस लक्ष्यमा केही स्वार्थ छ भने त्यस स्वार्थमा नेपालको स्वार्थ छ, नेपालीको स्वार्थ छ । यस स्वार्थ भित्र महत्वको आनन्दमय स्वीकारोक्ति छ । अतः यस स्वार्थमा नेपाल आमाको मान छ, नेपाली जनजीवनको शान छ ।

शरीरले पुडको र बुध्दिले सानो म जस्तो मानिसले युग-नेता श्री ५ महेन्द्रको स्वप्रकाशित व्यक्तित्व माथि आफ्ना अशक्त शब्दरूपि टुकीले प्रकाश छर्न खोज्नु विद्वद्वर्ग समक्ष हास्यास्पद र दुःसाहसको कार्य गरे जस्तो लाग्छ । तर लोभ नामक विकार बडो बलवान हुँदो रहेछ । एउटा त बाहुनको जात प्रकृतिले नै लोभी र फेरि त्यसमाथि उसले कलम कोर्न जानेको रहेछ भने त कुरै छैन । कलमको टुप्पोले अक्षर केलाउने बानी परे पछि यसलाई छोड्न बडो मुश्किल पर्दो रहेछ । राष्ट्रनायक श्री ५ मौसुफ सरकारको ४५ सौं शुभ जन्मोत्सवमा स्वस्ति वाचनका केही शब्दहरू अभिव्यक्त गर्ने लोभ संवरण गर्न न सकेको ले नै राष्ट्रनायक श्री ५ महेन्द्रको प्रज्वलित व्यक्तित्व माथि प्रकाश छर्ने दुःसाहस गरेको हुँ । अस्तु ।

दृश्यमान जगतमा दृष्टिगोचर हुने प्रत्येक वस्तु परिवर्तनशील छ । पृथ्वी घर पहाड आदि स्थूल दृष्टिबाट हेर्दा अचल जस्ता देखा पर्दछन् ; तर क्षण-क्षणमा यिनीहरूको

पनि परिवर्तन भइरहेछ । यस
कालको प्रगतिमा, जो आवर्तन
तिनमा संगति र हेतु छन् ।
मनुष्य पनि परिवर्तनशील छ ।
सिध्दान्त आदि सबै परिवर्तनशील
अहेतुक र असंगत हुन्नन् । यही
नै मनुष्य सतत सजग भएर
प्रयत्नशील छ । गौतम बुध्दले
मात्र हुन सक्छ भन्ठानेका
आफ्नो भूल ज्ञान भयो र
सत्यको दर्शन गर्नमा उनी सफल
षणले गर्दा नै मानव-जीवनको
बाट प्रवाहित भएको छ । परिवर्तन
प्राणी आज पुरातत्वका विषय
अथवा महत् भावना अथवा
गरूँ, त्यो मात्र शाश्वत छ,
महत्‌लाई चिरस्थायी राख्ने
छ अनन्त काल र अगाध
व्यक्तिको इकाईको मूल्य यही
तिक रूपमा व्यक्तिले स्थापित
र साथै शासन व्यवस्थाको
राजनैतिक सिध्दान्तहरू आज
छन् ; तर मानव-कल्याणको
साथै देखाएको मार्ग-दर्शन
विकासका लागि पाथेक रूपमा

पनि परिवर्तन भइरहेछ। यस परिवर्तनमा क्रम छ र कालको प्रगतिमा, जो आवर्तन – प्रत्यावर्तन भइरहेछन् तिनमा संगति र हेतु छन्। सर्वाधिक चेतनाले युक्त मनुष्य पनि परिवर्तनशील छ। उसको शरीर, विचार सिध्दान्त आदि सबै परिवर्तनशील छन्। कुनै पनि परिवर्तन अहैतुक र असंगत हुन्नन्। यही परिवर्तनशीलताले गर्दा नै मनुष्य सतत सजग भएर सत्यान्वेषण गर्नमा प्रयत्नशील छ। गौतम बुध्दले सत्यको दर्शन तपस्याबाट मात्र हुन सक्छ भन्ठानेका थिए; तर पछि उनलाई आफ्नो भूल ज्ञान भयो र अर्को सिध्दान्त अपनाएर सत्यको दर्शन गर्नमा उनी सफल भए। यही सत्यान्वेषणले गर्दा नै मानव-जीवनको विकाश- धारा अवाध्यरूप वाट प्रवाहित भएको छ। परिवर्तन स्वीकार न गर्ने कतिपय प्राणी आज पुरातत्वका विषय बनेका छन्। ईश्वर अथवा महत् भावना अथवा मानवता जे सञ्ज्ञा प्रदान गरूँ, त्यो मात्र शाश्वत छ, अपरिवर्तनशील छ। यहि महत्‌लाई चिरस्थायी राख्ने कार्यमा व्यक्तिको महत्व छ अनन्त काल र अगाध विस्तारको यस ब्रम्हाण्डमा व्यक्तिको इकाईको मूल्य यही रूपमा देखा पर्दछ। राजनैतिक रूपमा व्यक्तिले स्थापित गरेका भौगोलिक सीमा र साथै शासन व्यवस्थाको रूपमा स्थापित गरेका राजनैतिक सिध्दान्तहरू आज इतिहासका विषय बनेका छन्; तर मानव-कल्याणको लागि व्यक्तिले गरेको त्याग साथै देखाएको मार्ग-दर्शन आज पनि मानव-जीवनको विकासका लागि पाथेक रूपमा संचित छन्। राम-कृष्ण

बुध्द आदिको जीवन जनमानसमा यही रूपमा अङ्कित छन्। कथनको सारांश यो हो कि जुन व्यक्तिले यस महान सत्यलाई आत्म साथगरेको छ र साथै आफ्नो जीवनमा चरितार्थ गरेको छ; कालान्तरमा त्यही व्यक्ति महा मानव अथवा देवताको संज्ञा प्राप्त गरेर पूजित भएकोछ। उपर्युक्त पृष्ठभूमिको आधारमा श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्वको अध्ययन गर्दा मौसुफ एक कर्मयोगी महामानवको रूपमा देखा परिबक्सेको छ। मौसुफको चिन्तनपक्ष यति व्यापक र गहिरो छ कि मौसुफको हृदयमा व्यक्तिगत भौतिक सुखको उपलब्धिका लागि कुनै भोक छैन, कुनै प्यास छैन अपितु आत्मसन्तोष रूपि तृप्ति छ। मौसुफको चिन्तन-पक्ष अगाध आत्मनिष्ठा रूपि जगमा खडा छ, जहाँ केवल सर्वे भवन्तु सुखिनः को मंगलमय भावना फुलि रहेछ।

नेपालको इतिहासमा श्री ५ महेन्द्रको राज्यकालले एक तिर नयां युगको निर्माण गरेको छ भने, श्री ५ मौसुफको जीवन - दर्शनले अर्को तिर विचारकहरूका समक्ष चिंतनका नयां सामाग्रिहरू प्रस्तुत गरेको छ। श्री ५ महेन्द्रको जीवन-दर्शन "उसैको लागि" मा स्वयं मुखरित भएको छ। जीवनको प्रारम्भ देखि नै मौसुफले नेपाली जन-जीवनलाई राजनीतिको स्वरूप दर्शाइ बक्सेको छ "तिमी हो लेउ नागरिक हक, काँधमा काँधै गरी।" नागरिक हक हो-हल्ला, दंगा-फसाद, नारा-बाजी आदि साधन-ब्दारा प्राप्त हुन सक्तैन। यी कार्यहरूबाट अधिकारको

हानि मात्र हुन जान्छ। यसकार
लागि एक मात्र साधन सत
ठूलो र अमोघ साधन अर्को कु

"सत्यता तिम्रो छ हति
यसप्रकार अधिकार-प्राप्तिको
औंल्याई बक्सेको छ।

वि०सं० २००७ सालको क्रा
शासनको अन्त त पार्‍यो; तर ज
पाउन सकेन। प्रजातंत्रको नाममा
व्यक्तिगत स्वार्थ र दलीय स्वार्थ
गर्न थाले। न्याय, सामाजिक
आदिको व्याख्या र प्रयोग स
आज्ञानुसार चल्न थाल्यो। जन
पर्‍यो, पछि न त्राहि त्राहि ग
नेपालीको उध्दार यस त्रस्त अव
थियो। नेपोली जन-जीवन
सुहाउँदो यस्तो व्यवस्था चाहन्थ
नेपालीको स्वार्थको रक्षा होस्
त्यस व्यवस्थामा इकाईको रूप
दिन सकोस्। मनिषि तथा द्रष्टा
जीवनको त्यो धुकधुकी सुनिब
चिन्तन गरिबक्सियो। वर्तमा
व्यवस्था र मुलुकी ऐन त्यही चि
वस्तुतः निर्दलीय पंचायती व्य

जनमानसमा यही रूपमा अङ्कित
यो हो कि जुन व्यक्तिले यस
साथगरेको छ र साथै आफ्नो
छ; कालान्तरमा त्यही व्यक्ति महा
संज्ञा प्राप्त गरेर पूजित भएकोछ।
रमा श्री ५ महेन्द्रको व्यक्तित्वको
क कर्मयोगी महामानवको रूपमा
। मौसुफको चिन्तनपक्ष यति
मौसुफको हृदयमा व्यक्तिगत
का लागि कुनै भोक छैन, कुनै
सन्तोष रूपि तृप्ति छ। मौसुफको
निष्ठा रूपि जगमा खडा छ, जहाँ
: को मंगलमय भावना फुलि

ा श्री ५ महेन्द्रको राज्यकालले
निर्माण गरेको छ भने, श्री ५
नले अर्को तिर विचारकहरूका
माग्रिहरू प्रस्तुत गरेको छ। श्री
"उसैको लागि" मा स्वयं मुखरित
प्रारम्भ देखि नै मौसुफले नेपाली
को स्वरूप दर्शाइ बक्सेको छ
, काँधमा काँधै गरी।" नागरिक
द, नारा-बाजी आदि साधन-
। यी कार्यहरूबाट अधिकारको

हानि मात्र हुन जान्छ। यसकारण नागरिक-हक प्राप्तिका लागि एक मात्र साधन सत्यता छ। सत्यता जतिको ठूलो र अमोघ साधन अर्को कुनै छैन–

"सत्यता तिम्रो छ हतियार, डर नलेउ क्यै कति।"

यसप्रकार अधिकार-प्राप्तिको साधन पनि मौसुफबाट औंल्याई बक्सेको छ।

वि०सं० २००७ सालको क्रान्तिले एक तंत्रिय जहाँनिया शासनको अन्त त पार्‍यो; तर जन-जीवनले आफ्नो हक पाउन सकेन। प्रजातंत्रको नाममा दलीय नेताहरूले आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थ र दलीय स्वार्थ मात्र संरक्षण, भरण, पोषण, गर्न थाले। न्याय, सामाजिक मर्यादा, तथा समानता आदिको व्याख्या र प्रयोग सत्तारूढ दलीय नेताहरूको आज्ञानुसार चल्न थाल्यो। जन-जीवन पहिले त अकमक्क पर्‍यो, पछि त त्राहि त्राहि गर्न थाल्यो। नेपाल र नेपालीको उध्दार यस त्रस्त अवस्थाबाट गर्नु परमावश्यक थियो। नेपाली जन-जीवन आफ्नो देशको माटोमा सुहाउँदो यस्तो व्यवस्था चाहन्थ्यो, जसव्दारा नेपाल र नेपालीको स्वार्थको रक्षा होस् र साथै प्रत्येक नेपालीले त्यस व्यवस्थामा इकाईको रूपबाट आफ्नो योग-दान दिन सकोस्। मनिषि तथा द्रष्टा श्री ५ महेन्द्रबाट जन-जीवनको त्यो धुकधुकी सुनिबक्सियो र त्यस सम्बन्धमा चिन्तन गरिबक्सियो। वर्तमान निर्दलीय पञ्चायती व्यवस्था र मुलुकी ऐन त्यही चिन्तनको परिणाम हो। वस्तुतः निर्दलीय पंचायती व्यवस्थाले विकेन्द्रीकरणको

आधारमा एक तिर समान रूपबाट इकाईको रूपमा आफ्नो योग-दान दिने मार्ग सुलभ गराएको छ भने, अर्को तिर मुलुकी ऐनले न्यायको दृष्टिमा सबलाई समान अधिकार प्रदान गरेका छ । छोटकरीमा भन्ने हो भने पंचायती व्यवस्थाले जन-जीवनलाई कर्तव्य परायण हुन प्रेरणा गरेको छ, र मुलुकी ऐनले प्रत्येक नागरिकको अधिकार सुरक्षित राखेको छ । उपर्युक्त तथ्यको आधारमा यो स्पष्ट हुन्छ कि मौसुफको चिन्तन-पक्ष सदैव व्यवहारिक रहेको छ। मौसुफबाट हुकुम बक्सेका भाषण तथा घोषणाहरूका एक-एक वाक्य सूक्तिका समान छ । यी सूक्तिहरूले मौसुफको चिन्तन-पक्षलाई छर्लङ्ग पारेका छन् । मनिषि श्री ५ महेन्द्र क्रान्तदर्शी तथा क्रान्तिकारी विचारक राजनेताका रूपमा देखा परिबक्सेको छ । एक विचारक राजनेताको स्वरूप त श्री ५ महेन्द्रको क्रान्तदर्शी दार्शनिक व्यक्तित्वको एक अंग दृष्टिगोचर हुन्छ ।

उपर्युक्त कथनको सारांश यो हो कि विचारको पवित्रता लिएर अनेक विघ्न—बाधाहरूको सामना गर्दै अनेक राजनैतिक नारामा अलमलिएर दलगत-स्वार्थको हिलोमा भासिन लागेको नेपालको उध्दारको लागि अचल रूपले पूर्ण आत्मनिष्टाका साथ सत्यान्वेषण गर्नु नै श्री ५ महेन्द्रको जीवनको निष्काम लक्ष्य देखापर्दछ । र यही निष्काम लक्ष्यको पूर्तिकालागि सदैव चिन्तन गरिबक्सन्छ। यही चिन्तन-पक्ष मौसुफको महान व्यक्तित्व हो। प्राचीन

गौरवगाथाको सांस्कृतिक पृष्ठभू
चित्र बनाउन सततः प्रयत्नशी
नेता कर्मयोगी श्री ५ महेन्द्रको
भएको छ—

"चाहन्नौं अरू, अर्काको धन
बिर्सन्नौं कदापि, आमाको

समान रूपबाट इकाईको रूपमा
देने मार्ग सुलभ गराएको छ भने,
ऐनले न्यायको दृष्टिमा सबलाई
त गरेका छ । छाटकरीमा भन्ने
थाले जन-जीवनलाई कर्तव्य परायण
र मुलुकी ऐनले प्रत्येक नागरिकको
को छ । उपर्युक्त तथ्यको आधारमा
कको चिन्तन-पक्ष सदैव व्यवहारिक
हुकुम बक्सेका भाषण तथा
वाक्य सूक्तिका समान छ । यी
िन्तन-पक्षलाई छर्लङ्ग पारेका छन् ।
ान्तदर्शी तथा क्रान्तिकारी विचा-
रका परिबक्सेको छ । एक विचारक
ी ५ महेन्द्रको क्रान्तदर्शी दार्शनिक
ष्टिगोचर हुन्छ ।

ारांश यो हो कि विचारको पवि-
-बाधाहरूको सामना गर्दै अनेक
ालिएर दलगत-स्वार्थको हिलोमा
उद्धारको लागि अचल रूपले
त्यान्वेषण गर्नु नै श्री ५ महेन्द्रको
य देखापर्दछ । र यही निष्काम
दैव चिन्तन गरिबक्सन्छ । यही
हान व्यक्तित्व हो । प्राचीन

गौरवगाथाको सांस्कृतिक पृष्ठभूमिमा नेपालको उज्ज्वल चित्र बनाउन सततः प्रयत्नशील तथा चिन्तनशील युग-नेता कर्मयोगी श्री ५ महेन्द्रको जीवन-दर्शन स्वयं मुखरित भएको छ—

"चाहन्नौं अरू, अर्काको धन, मान, ढाँचा चिन्दछौं
बिर्सन्नौं कदापि, आमाको दूधको भारा तिर्दछौं ।"

जय नेपाल ! जय महेन्द्र !!

७

—श्री सत्यमोहन जोशी

राष्ट्रनायक श्री ५ महेन्द्रको आजको यो ४५ सौं शुभ जन्मोत्सवको शुभ घडीमा, श्री ५ को सरकार, प्रसार विभाग व्दारा आयोजित यस विचार गोष्ठीमा मौसुफ सरकारको दीर्घायु कामना गर्दै दुई शब्द बोल्न पाउनु सौभाग्यको कुरो हो। वास्तवमा, यस्तो किसिमको गोष्ठीले ठूलो महत्व राख्दछ। किनभने यस्तो गोष्ठीमा भाव विचारका आदान प्रदान हुन्छ, विश्लेषण हुन्छ। यसैले आफ्नो देशको सर्वोच्च नायकको विषयमा हृदयबाट उद्गारको मूल फुटेर दुई शब्द निस्कन्छन् भने त्यो स्वाभाविक नै छ, त्यसलाई थुनिराख्न पनि त कसैले सक्तैन। अझ आफूलाई लागेको कुरा व्यक्त गर्नु कर्तव्य र अधिकार भित्रकै कुरो पनि हुन आउँछ, अन्यथा इतिहासमा त्यस विषयको मौलिक कुराको सदैव अभाव भैरहने हुन्छ। उदाहरणको रूपमा, पाँचौ शताब्दीका राजा मानदेवको 'कीर्ति स्तम्भ' यदि हाम्रो अगाडि नहुँदो हो त नेपाली इतिहास नै अधुरो र अपूरो हुने थियो। अझ यसै सन्दर्भमा दुई शब्द थप्ने हो भने पशुपतिनाथ र स्वयम्भूनाथको प्रदक्षिणा गर्नुको अतिरिक्त तिनको महिमा र विशेषता बारे केही कुरा मनन गर्नु पनि

ज्ञानवर्धक कुरो नै
विपरित मात्र होइन,
थाहापाई लाभ उठ
भै बस्नु पर्ने र नि हु

नेपालको इति
एउटा यस्तो राज
उमेरमा गद्दीनसिन
जाधिराज छँदै पनि
भएर एकतन्त्रीय हु
न्तिमा पनि अदि
विश्वको इतिहास
तथा जसले राजग
गरी देशको वास्त
रूपमा बुझिबक्स्यो
हासिल गरिबक्स्यो
मौसुफले आफ्नो स
राख्ने कार्यक्रमलाई
रूपमा देश विदेश
पारिबक्स्यो। यस
र विचारको विक
काम दियो। त्यसै
अथवा गरिबक्स्यो;
बक्सेको वा गरि
कसैले बोल्न ल

७

—श्री सत्यमोहन जोशी

द्रको आजको यो ४५ सौं शुभ
श्री ५ को सरकार, प्रसार
यस विचार गोष्ठीमा मौसुफ
गर्दै दुई शब्द बोल्न पाउनु
मा, यस्तो किसिमको गोष्ठीले
कनभने यस्तो गोष्ठीमा भाव
हुन्छ, बिश्लेषण हुन्छ । यसैले
ायकको विषयमा हृदयबाट
शब्द निस्कन्छन् भने त्यो
थुनिराख्न पनि त कसैले
ोको कुरा व्यक्त गर्नु कर्तव्य
हुन आउँछ, अन्यथा इतिहा-
क कुराको सदैव अभाव भैरहने
, पाँचौ शताब्दीका राजा
यदि हाम्रो अगाडि नहुँदो
अधुरो र अपूरो हुने थियो ।
ब्द थप्ने हो भने पशुपतिनाथ
गर्नुको अतिरिक्त तिनको
केही कुरा मनन गर्नु पनि

ज्ञानवर्धक कुरो नै हुनेछ, होइन भने त्यसको विपरित, अझ विपरित मात्र होइन, तिनका विषयमा अरूले धेरै कुरा जानी, थाहापाई लाभ उठाउने भए, आफूहरू लाभबाट वञ्चित भै बस्नु पर्ने पनि हुन्छन् ।

नेपालको इतिहास पल्टाएर हेरेमा श्री ५ महेन्द्र नै एउटा यस्तो राजा हामी पाउँछौं; जो आफ्नो परिपक्व उमेरमा गद्दीनसिन होईबक्स्यो, र जसले आफू युवराजाधिराज छँदै पनि आफ्नो पूज्य पिताको प्रमुख सहयोगी भएर एकतन्त्रीय हुकुमी शासनको विरुद्धको जनक्रान्तिमा पनि अद्वितीय त्याग तपस्या देखाइबक्स्यो, जुन विश्वको इतिहासमा एक नौलो दृष्टान्त हुन गएको छ तथा जसले राजगद्दीमा बस्नु भन्दा अघि नै स्वदेश भ्रमण गरी देशको वास्तविकता र जन आकांक्षालाइ यथार्थ रूपमा बुझिबक्स्यो, तथा देश विदेश घुमी अनेक ज्ञान हासिल गरिबक्स्यो । र राजा होइबक्से पछि पनि मौसुफले आफ्नो स्वदेश दर्शन गर्ने र जनतासंग सम्पर्क राख्ने कार्यक्रमलाई, तथा औपचारिक र अनौपचारिक रूपमा देश विदेश घुम्ने कार्यक्रमलाई पनि अझ विस्तृत पारिबक्स्यो । यस बाट मौसुफको व्यक्तित्व, प्रतिभा र विचारको विकास र परिपक्वता हुनमा मलजलको काम दियो । त्यसैले, श्री ५ बाट जे जति बोलिबक्स्यो, अथवा गरिबक्स्यो; त्यो उसै जादू झैं फूमन्त्र गरेर बोलिबक्सेको वा गरिबक्सेको कदापि होइन । नत, मौसुफलाई कसैले बोल्न लगाएको वा गराउन लगाएकै हो ।

४ वर्षको उमेरमा वा ५ वर्षको उमेरमा राजा होइबक्सेको भए, मौसुफले अरूले सिकाए झैं, निर्देशन गरे झैं बोलिबक्सनु पर्ने हुन्थ्यो। तर, मौसुफ ३४ वर्षको वयस्क भै राजा होइबक्सेकोले मौसुफलाई कसैको हाहा र बुद्धिमा लाग्नु पर्ने जरुरत नै थिएन। यदि मौसुफले सय जनाको पृथक पृथक कुरा सुनिबक्सेर सय थरीले काम गरिबक्सेको भए नेपाल र नेपालीको आफ्नो भन्ने कुरा यतिन्जेल हराइसक्ने थियो। तर, मौसुफ सबैको सल्लाह सुझाव आलोचनाको कदर गरि बक्सी आफ्नै स्वविवेकमा आफ्नै खुबी लाएर कार्य गरिबक्सिन्छ भन्ने तथ्य स्वतः थाहा हुन आएको छ। श्री ५ मा निहित भएको यो विशिष्ट गुण हो।

यही विशिष्ट गुणको पृष्ठ भूमिमा श्री ५ महेन्द्र नेपाल राष्ट्रको प्रतीक मात्र नबनेर, नेपाल राष्ट्रको एक महान विचारक र राजनेता हुन पनि समर्थ होइबक्सेको छ।

हुनत, जुन दिन "उसैको लागि" नामक जनसमक्ष देखापर्‍यो, त्यसैबेला जनताले मौसुफलाई एक महान् विचारकको रूपमा चिन्ने सौभाग्य प्राप्त गरे। 'उसैको लागि' एक सानो पुस्तिका नै छ, तर 'उसैको लागि' मा पोखिएका विचारका गहिराई अनन्त छ। 'उसैको लागि' वास्तवमा सबैको लागि भएको छ। नेपालको एकीकरण गरेर विशाल नेपालको जग हाल्ने श्री ५ बडामहाराज पृथ्वीनारायण शाहलाई १९९० सालभन्दा अगाडि कुनै नेपालीले त्यतिको राम्ररी चिन्न पाएको थिएन। केवल, भाषावंशावली, खिलमानलेभी, लान्डन आदिले

सम्पादित दुई चार कुराका आधारमा पृथ्वीनारायण शाह हाम्रो सामुन्ने देखा पर्दथ्यो । तर जुन दिन श्री ५ वडामहाराज पृथ्वीनारायण शाहको 'दिव्योपदेश' नामक सानो पुस्तिका १९९० सालको महाभूकम्प पछि भेटाइयो र जन समक्ष देखा पर्‍यो त्यहीबेला देखि नेपालीको श्री ५ वडामहाराजा पृथ्वीनारायण शाहलाई वास्तविक रूपमा अध्ययन, मनन र विश्लेण गर्न पायो। किन भने दिव्योपदेशमा श्री ५ वडामहाराज पृथ्वीनारायण शाहका चोखा राष्ट्रिय मौलिक विचार र दृष्टिकोण पोखिएका छन्। र आज उहाँलाई पहिचान गर्ने एकमात्र साधन नै 'दिव्योपदेश' पुस्तिका छ । यही कुरो 'उसैको लागि' नामक पुस्तिकामा पनि शतप्रतिशत लागू हुन्छ । 'उसैको लागि' लाई यदि कसैले प्रेमगीतले भरिएको पुस्तक मात्र सम्झन्छन् भने, त्यो भूल हुनेछ। वास्तवमा 'उसैको लागि' मा श्री ५ महेन्द्रको विचार र दृष्टिकोण पनि केन्द्रित भैरहेको छ । एक दुई उदाहरण प्रस्तुत गरौं—

'हे वीर हिंड अगि सरी' नामक कवितामा—

'जातमा जे छौं, सबै छौं
एक सन्तति देशको'

× × ×

'आमाको पुकार' नामक कवितामा—

गर्छिन् पुकार आमा रोई कराई जोडले-

'होइन मेरो भन्छिन् सन्तान थरी थरीका'
कोही धनी आसाध्य
कोही गरीव माग्ने
सक्तिनं देख्न भन्छिन् सन्तान थरी थरीका

× × ×

'देशको माटो' नामक कवितामा

रगत सवैको रातो भए—
कुन धनी, कुन गरीव को ?

एक विचारक कवि बनेर श्री ५ महेन्द्र बाट यसरी यी उद्‌गारहरु उद्‌घोषण हुनु शदियौं देखि नेपाली समाजमा भैरहेका थिचोमिचो र असमानताको चित्रण मात्र होइन, यसको विरुध्द कार्यरूमा परिणत गर्दै लैजाने क्रान्तिको सूत्रपात पनि हो। अझ निहालेर हेर्ने हो भने २०२० सालको नयाँ मुलुकी ऐन र नयाँ भूमि व्यवस्था ऐनको बीजारोपण यसै उक्त कवितामा पोखिएका विचारमा भैसकेको छ। कुरो मामुली झैं छ, तर यसमा निहित चोखो विचार र स्वतन्त्र दृष्टिकोण नेपाली र नेपालको निमित्त मात्र होइन, विश्व र विश्व परिवारको निमित्त पनि आवश्यक र उपयुक्त छ। 'उसैको लागि'मा र स्वदेश विदेशमा श्री ५ बाट बक्सेका वक्तव्य र भाषणका ठेलीहरूमा पनि यस्तै विचार र दृष्टिकोण यत्रतत्र पोखिएका छन्। यी सबको वास्तविक अध्ययन गर्ने स्वदेशी अथवा विदेशी विद्‌वान जो कोहीले पनि श्री ५ महेन्द्रको गहिरो विचार दृष्टिकोणसंग चिनाजानी गर्न सक्ने छ।

पूर्व मेचीदेखि पश्चि
राजमार्ग' निर्माण गर्ने श्री
हेरौं। यस आव्हानमा
र उत्साह मात्र होइन, यस
दूरदर्शी विचार पनि छ; जस
रेखा कोरिएको छ, अन्
सद्‌भावना आधारित भैरहे
णको सन्दर्भमा एक ठाउँमा
"यो बाटो निर्माण नेप
परेको छ। अर्काको ला
लागि केवल पसिना बग
मात्र होइन, नेपाल र
लागि हामीले अवश्य
आफ्नो विचारलाई सा
चन्दा प्रदान हुन्छ, कोदाली
पूर्व पश्चिम राजमार्ग नि
नेपाली मात्रको चीरआ
पूर्व पश्चिम राजमार्गको

२०१७ साल पौष
लाई प्रस्तुत गरौं। अ
सक्ने, आफ्नै हावापानी
शक्तिको र अधिकार
सम्बन्धमा एक नयाँ नि
बाट हुकुम भयो—

छन् सन्तान थरी थरीका'
साध्य
ने
छन् सन्तान थरी थरीका
×
कवितामा
तो भए—
ीव को ?
श्री ५ महेन्द्र बाट यसरी
शदियौं देखि नेपाली
र असमानताको चित्रण
कार्यरूमा परिणत गर्दै
हो। अभ निहालेर हेर्ने
मुलुकी ऐन र नयाँ
ण यसै उक्त कवितामा
३। कुरो मामुली भैं छ,
ार र स्वतन्त्र दृष्टिकोण
ा होइन, विश्व र विश्व
र उपयुक्त छ। 'उसैको
बाट बक्सेका बक्तव्य र
चार र दृष्टिकोण यत्रतत्र
मक अध्ययन गर्ने स्वदेशी
ले पनि श्री ५ महेन्द्रको
जानी गर्न सक्ने छ।

पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकाली जोड्ने 'पूर्व पश्चिम राजमार्ग' निर्माण गर्ने श्री ५ को आव्हानलाई नै लिएर हेरौं। यस आव्हानमा केवल देश निर्माण गर्ने जोश र उत्साह मात्र होइन, यसमा यस्तो परियोजना बुध्द दूरदर्शी विचार पनि छ; जसमा नेपाल र नेपालीको भाग्य-रेखा कोरिएको छ, अन्तरराष्ट्रिय एसियाली एकता र सद्भावना आधारित भैरहेको छ। यस राजमार्गको निर्माणको सन्दर्भमा एक ठाउँमा त श्री ५ बाट हुकुम भएको छ— "यो बाटो निर्माण नेपालीको परीक्षाको रूपमा देखा परेको छ। अर्काको लागि हामीले रगत बगायौं, आफ्नै लागि केवल पसिना बगाउनु परेको छ। पेटको लागि मात्र होइन, नेपाल र नेपाली सन्तानको भविष्यको लागि हामीले अवश्य केही गर्न परेको छ।" अनि आफ्नो विचारलाई साकार गर्न श्री ५ बाट एक मुठ चन्दा प्रदान हुन्छ, कोदाली चलाएर श्रमदान प्रारम्भ हुन्छ। पूर्व पश्चिम राजमार्ग निर्माण गर्ने मौसुफको विचारमा नेपाली मात्रको चीरआकांक्षा पनि प्रतिविम्बित हुन्छ। पूर्व पश्चिम राजमार्गको निर्माण शुरू हुन्छ।

२०१७ साल पौष १ गतेको अर्को एक उदाहरण-लाई प्रस्तुत गरौं। आफ्नै देशको माटोमा जराहाल्न सक्ने, आफ्नै हावापानीमा हुर्कन सक्ने, प्रत्येक जनताको शक्तिको र अधिकार निहित भएको राज्य र सरकारको सम्बन्धमा एक नयाँ विचार र दृष्टिकोण ल्याई श्री ५ बाट हुकुम भयो— "आज एउटा नयाँ शक्तिको मूल

फुटाउनु परेको छ।" वास्तवमा यो नयाँ शक्तिको मूल फुटाउने भन्ने कुरो नै मौसुफको त्यो महान् क्रान्तिकारी विचार र दृष्टिकोण हुन्; जुन मौसुफका सारा व्यक्तित्व, प्रतिभा र अनुभव मथिएर प्रस्फुरित भएका छन्, र जसमा जन आकांक्षाहरु प्रतिबिम्बित भएका छन्। आज प्रजातन्त्रको जग तलैबाट हाल्ने भन्ने पञ्चायती पध्दति सफलतामा साकारित हुँदै बीसौं शताब्दीको विश्वको सामु देखापरिरहेको छ। श्री ५ को यो नयाँ शक्तिको मूलबाट पलाएको पञ्चायती प्रजातन्त्र पध्दति १९ सौं शताब्दीको अब्राहम लिंकनको "जनताको शासन, जनताको निमित्त, जनताले भन्ने लोकतन्त्र झैं नै झांगिन, तथा आजभन्दा २५०० वर्ष अगाडि सिद्धार्थ गौतम बुदधले प्रतिपादित गरेको 'चत्वारी आर्य सत्यः' झैं विश्व व्यापक बन्न समर्थ हुनेछ भन्नमा अत्युक्ति हुने छैन।

तदन्तर देशमा आफ्नैपनाको नयाँ पञ्चायती शासन लागू भएपछि, श्री ५ को कुशल नेतृत्वमा देशको स्वतन्त्रता र सार्वभौमिक सत्ताले जुन शुद्ध र शान्त वातावरणमा शास फेर्न पाइरहेको छ; त्यो सबैले अनुभव गरिरहेकै कुरो हो। यदि आज नेपालले, श्री ५ को नेतृत्व नपाएको हुँदो हो त नेपालको अस्तित्वमा नेपालको राष्ट्रियतामा साम्प्रदायिकताले छितर वितर पारिसक्ने थियो। तर, सौभाग्यको कुरो नेपाल र नेपालीले श्री ५ महेन्द्र जस्ता विचारक राजनेतालाई आफ्नो बीचमा पाए। अनुत्तरदायी तत्वलाई निर्मूल गरो, निर्माणको बिगुल फुकी, नयाँ शक्तिको मूल फुटाई, नयाँ संविधान लागू गरी,

कानूनको शासनको मर्यादा
प्रभुत्ता सम्पन्न गौरवलाई
छ, राष्ट्रलाई सर्वाङ्गीण विक
छ, र राष्ट्रलाई नयाँ चेतन
युगको नयाँ मोडमा मोडिबक

विकट भौगोलिक स्थि
र पीडित ऐतिहासिक पृष्ठभू
सानो देशले यति छोटो अव
समेत आज जुन प्रचार र स
खोजेको छ, र कति पेचिला र
गर्नमा आफ्नो चोखो मौलि
गरी सहयोग गर्न समर्थ बन
सुयोग्य नेतृत्वबाट सुसम्पन्न

२०१२ सालमा संयुक्त
भए पछि नेपालले स्वतन्त्र
विश्वलाई दिन पायो, र
राज्यभिषेकले पहिलो बार
प्रतिनिधिहरूको जमघट
कार्तिकमा चतुर्थ विश्व बौ
पहलमा आफ्नो महत्व र
विभिन्न राष्ट्रहरू संग भएको
हरूका देशमा भएको श्री ५
राजकीय भ्रमणले, तथा श्री
मित्रराष्ट्रका राष्ट्र प्रमुखह

कानूनको शासनको मर्यादा राखी आज श्री ५ ले राष्ट्रको प्रभुत्ता सम्पन्न गौरवलाई स्थायित्व प्रदान गरिबक्सेको छ, राष्ट्रलाई सर्वाङ्गीण विकास तर्फ अग्रसर गराइबक्सेको छ, र राष्ट्रलाई नयाँ चेतना दिने आधुनिकीकरण गरेर युगको नयाँ मोडमा मोडिबक्सेको छ ।

विकट भौगोलिक स्थिति, पिछडिएको आर्थिक स्थिति र पीडित ऐतिहासिक पृष्ठभूमि भएको नेपाल जस्तो एक सानो देशले यति छोटो अवधि भित्र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत आज जुन प्रचार र सन्मान पाएको छ, जुन देन दिन खोजेको छ, र कति पेचिला र विवादपूर्ण समस्याहरू समाधान गर्नमा आफ्नो चोखो मौलिक नीति र दृष्टिकोण प्रकट गरी सहयोग गर्न समर्थ बनेको छ– त्यो श्री ५ कै कुशल र सुयोग्य नेतृत्वबाट सुसम्पन्न हुन सकेको र भैरहेको कुरो हो।

२०१२ सालमा संयुक्त राष्ट्र संघमा सदस्यता प्राप्त भए पछि नेपालले स्वतन्त्र सार्वभौमिक सत्ताको परिचय विश्वलाई दिन पायो, र २०१३ बैशाखमा श्री ५ को शुभ राज्यभिषेकले पहिलो बार नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय राष्ट्र प्रतिनिधिहरूको जमघट गरायो, तथा २०१३ साल कार्तिकमा चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलनले अन्तर्राष्ट्रिय चहल पहलमा आफ्नो महत्व र स्थान दर्शायो । तदन्तर, विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरू संग भएको दौत्य सम्बन्धले तथा मित्रराष्ट्र-हरूका देशमा भएको श्री ५ को औपचारिक र अनौपचारिक राजकीय भ्रमणले, तथा श्री ५ को औपचारिक निमन्त्रणामा मित्रराष्ट्रका राष्ट्र प्रमुखहरूले नेपालमा गरेका राजकीय

भ्रमणले विश्वको राजनीतिमा नेपालले आफ्नो स्थान प्राप्त गर्न जान समर्थ बन्यो। राष्ट्रसंग र राष्ट्रसंघ अन्तर्गतका विभिन्न संघहरूमा मात्र नेपालले आफ्नो राय र सहयोग दिनुको अतिरिक्त विश्वमा अनेक राजनैतिक सम्मेलनहरूमा र पेचिला समस्याहरूमा समेत नेपालले आफ्नो नीति र दृष्टिकोण पेश गर्न समर्थ बन्यो। बाङ्गडुङ्ग सम्मेलनमा आफ्नो स्पेसल एम्बाई पठाई श्री ५ बाट आफ्नो देशको प्रतिनिधित्व गराई पञ्चशीलमा आधारित सहअस्तित्वको समर्थनमा नेपालको समर्थन दर्शाइ बक्स्यो।

गणतन्त्र चीनसंगको आफ्नो सीमा समस्या र विवादमा नेपालको निमित्त आफ्नो क्षेत्रफलमा ४१५ वर्ग मीलको घटीबढी हुने कुरो मात्र थिएन, विश्वको सर्वोच्च हिमालयको टाकुरा सगरमाथाको समेत प्रश्न थियो नेपालको नक्साबाट सगरमाथा गुमाइन्छ कि भन्ने समेत धेरैले शंका गर्न लागिसकेको थियो। तर, २०१८ सालमा गणतन्त्र चीनमा स्वयं सवारी होइबक्सी प्रधान मन्त्री भीमसेन थापाकै पालादेखि सुल्झन बाँकी भैरहेको उत्तरी सीमा इलाकाको झगडा मौसुफबाट समाधान गराइ बक्स्यो। यस सीमा सन्धिबाट नेपाललाई तीनसय वर्गमील भूमिको लाभ हुनुको अतिरिक्त, संसारको आँखा परेको सगरमाथालाई नेपालकै सीमाना भित्रै उभ्याउनामा श्री ५ को कुशल एवं निर्भिक कूटनितिले आफ्नो खुबी प्रदर्शन गर्‍यो।

छिमेकी राष्ट्र भारतमा बसी अनुत्तरदायी तत्वहरूले नेपालको दक्षिणी भागमा गरेका निन्दनीय कुकृत्यले भारत र नेपालका बीच प्राचीनकाल देखि रहिआएको मित्रता

खलल हुन आँटेको बखतमा पनि, आपसी हितका विषयमा खुला दिलले विचारको आदान प्रदान गर्न दिल्ली सवारी होइबक्सी मौसूफले वार्तालाप व्दारा परस्परको अनबन र मनमुटाव हटाइ भारतसंगको मैत्री सुदृढ पारिबक्स्यो ।

छिमेकी देशहरूसंगको सम्बन्धमा मात्र मौसुफले आफ्नो बुध्दिमत्ता प्रधान निर्भिक कूटनीति दर्शाइ बक्सेको होइन, अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रकै कूटनीति नै पनि श्री ५ ले आफ्नो प्रभावलाई सक्रिय गराई बक्सेको छ । २०१८ साल भाद्रमा यूगोस्लेभियाको राजधानी बेलग्रेडमा भएको असंलग्न तटस्थ राष्ट्रहरूको शिखर सम्मेलनमा नेपाली प्रतिनिधि मण्डलको नेतृत्व स्वयं श्री ५ ले गरिबक्स्यो । बेलग्रेडमा भएको श्री ५ को ऐतिहासिक भाषणले विश्वको वर्तमान परिस्थितिमा विश्वशान्ति कायम राख्नमा तथा विश्वशान्ति खलबलिने डर धेरै मात्रामा हटाउनमा तथा अन्तर्राष्ट्रिय समस्याहरू सुल्झाउनमा र अन्तर्राष्ट्रिय तनाव घटाउनमा नेपालको अनुवृत्ति र विचारधारा खुलस्त पारिदियो ।

जब हामीहरू श्री ५ को कुशल नेतृत्व र श्री ५ बाट चालि बक्सेको कूटनीतिको यसरी विश्लेषण गर्दछौं— त्यसबेला हामीहरू श्री ५ लाई राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा एक सफल राजनेताको रूपमा पाउँछौं । यस सन्दर्भमा श्री ५ बाट अपनाई बक्सेको कूटनीतिका आधार-विषयमा दुई शब्द बोल्नु पनि युक्ति संगत नै हुनेछ । मुख्यतः राष्ट्र संघको विधानमा श्री ५ को पूर्ण आस्था छ, र राष्ट्र संघको घोषणा पत्र र सिध्दान्तहरूको अनुकरणमा नै विश्व

शान्ति निहित छ भन्ने कुरो श्री ५ बाट बारबार उल्लेख गरि बक्सेयो छ। बाङ्डुङ्ग सम्मेलनबाट पारित पञ्चशील र शान्तिपूर्ण सह-अस्तित्वका हिमायती पनि श्री ५ होइ-बक्सिन्छ। यसैले, अफ्रिका र एसियामा घटेका स्वाधीनता को प्रत्येक मुक्ति आन्दोलनमा श्री ५ ले पक्ष लिइबक्सेको छ। र आज श्री ५ र नेपाली जनता एक अर्कोको पूरक भएकोले, श्री ५ बाट उठाइ बक्सेको प्रत्येक कदममा नेपाली मात्रको जनमत पनि केन्द्रित भएको छ। यसैले श्री ५ को व्यक्तित्व नै नेपालको व्यक्तित्व भएको छ। र आज श्री ५ महेन्द्र एक विचारक र राजनेता भन्ने कुरो नेपालले मात्र होइन, अन्तर्राष्ट्रिय जगतले नै महसूस गर्दै आएको कुरो हो।

वास्तवमा– जुन व्यक्तिमा राष्ट्रिय भावना र राष्ट्रिय चेतनाको सदैव स्रोत बगिरहन्छ, त्यही व्यक्ति अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पनि अन्तर्राष्ट्रिय भावनाको प्रेरक बन्छ भन्ने तथ्य लाई हामीले बिर्सनु हुँदैन, यस सन्दर्भमा, हालैको ताजा कुरोलाई नै यहाँ उद्धृत गरौं। श्री५ को सवारीलाई स्वागत गर्दै फ्रान्सका राष्ट्रपति जनरल देगालले भन्नु भएको छ— "श्री ५ महेन्द्रको कुशल र उज्ज्वल नेतृत्वमा नेपाल आफ्नो स्वाधीनताको संरक्षण गर्दै विविध कठिनाइहरूका बीच आधुनिकीकरण तर्फ लम्किरहेको छ।" मौसुफको हार्दिक स्वागत गर्दै, वेभेरियाका प्रधान मन्त्री श्री गोपेलले पनि भन्नु भएको छ–– "श्री ५ को नेतृत्वमा नेपालले दक्षिण पूर्वी एसियाको राजनीतिक क्षेत्रमा महत्वपूर्ण स्थान राख्दै आएको छ।" संघीय जर्मन गणतन्त्रका संघीय

राष्ट्रपति श्री हेनरिक लुकेले प
साथ स्वागत गरी यी कुराहरू
श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र
देशका समस्याहरूमा मात्र हो
पर्ने समस्याहरूमा पनि रुचि

वास्तवमा, यूरोपका यी
५ महेन्द्रको समुक्तकृष्ट व्यक्ति
विचार र मौलिक दृष्टिकोणको
गरेर, तथा मौसुफबाट प्रतिप
जोखा गरेर नै मौसुफ प्रतिको
हुन्। गुणको गुण र देनको क
हामीहरू पनि कति जर्मन, प्र
बिचारक, दार्शनिक, राजनेता
गर्दछौं। र यस्तै अनुपम गु
आज विश्वको ज्ञान भण्डार
लागिरहेको छ।

श्री ५ बाट बारबार उल्लेख गरि
लनबाट पारित पञ्चशील र
हिमायती पनि श्री ५ होइ-
र एसियामा घटेका स्वाधीनता
मा श्री ५ ले पक्ष लिइबक्सेको
जनता एक अर्कोको पूरक
क्सेको प्रत्येक कदममा नेपाली
भएको छ। यसैले श्री ५ को
त्व भएको छ। र आज श्री
नेता भन्ने कुरो नेपालले मात्र
महसूस गर्दै आएको कुरो हो।

ा राष्ट्रिय भावना र राष्ट्रिय
छ, त्यही व्यक्ति अन्तर्राष्ट्रिय
नाको प्रेरक बन्छ भन्ने तथ्य
यस सन्दर्भमा, हालैको ताजा
श्री५ को सवारीलाई स्वागत
रल देगालले भन्नु भएको
उज्ज्वल नेतृत्वमा नेपाल
गर्दै विविध कठिनाइहरूका
स्किरहेको छ।" मौसुफको
ा प्रधान मन्त्री श्री गोपेलले
५ को नेतृत्वमा नेपालले
तिक क्षेत्रमा महत्वपूर्ण स्थान
जर्मन गणतन्त्रका संघीय

राष्ट्रपति श्री हेनरिक लुकेले पनि श्री ५ को ठूलो सन्मानका साथ स्वागत गरी यी कुराहरू भन्नुभएको छ– "नेपाल नरेश श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर बिक्रम शाहदेव आफ्ना देशका समस्याहरूमा मात्र होइन, विश्व राजनीतिमा प्रभाव पर्ने समस्याहरूमा पनि रूचि राखिबक्सिन्छ।"

वास्तवमा, यूरोपका यी राष्ट्र प्रमुख र नेताहरूले श्री ५ महेन्द्रको समुत्कृष्ट व्यक्तित्व, बहुमुखी प्रतिभा आदर्श विचार र मौलिक दृष्टिकोणको गहिरो अध्ययन र जानकारी गरेर, तथा मौसुफबाट प्रतिपादित भएका कार्यहरूको लेखा जोखा गरेर नै मौसुफ प्रतिको यी उक्त विचारधारा पोखेका हुन्। गुणको गुण र देनको कदर गर्नु मानवीय गुण हो हामीहरू पनि कति जर्मन, फ्रेन्च र अन्य विव्दान, लेखक, बिचारक, दार्शनिक, राजनेताहरूको गुण र देनको कदर गर्दछौं। र यस्तै अनुपम गुण र देनको आदान प्रदानले आज विश्वको ज्ञान भण्डार भरिंदै विश्व सभ्यता उँभो लागिरहेको छ।

जय नेपाल

मुद्रकः— शान्ति प्रिन्टिङ्ग प्रेस ५७६ ॐ वहाल टोल, काठमाडौं-५